موسى جارالله.

شريعت اساسلرى

محترم عارف افندى، محترم عبدالله افندى بورناشلرك اعانه‌لرى
بركه‌سنده طبع قيلندى.

پتروغراد،

محمد عليم مقصودف مطبعه‌سى.

١٩١٧ سنه.

Из фондов Российской национальной библиотеки

قران كريم حرمتى حضورنده.

اولگى شريعتلر مدنى قانونلر آراسنده شريعت اسلاميه مركزينى تعيين ايتمك آرزوسيله شو كتابمى ده يازمش ايدم. اسارت كيچه‌لرينڭ صوڭ دقيقه‌لرنده تمام اولوب، بويوك انقلابڭ اولگى ساعتلرنده كتاب بازارينه چيقدى.

شو غريب تصادف بنم املمى نورلاندردى: البته شو بويوك انقلاب روسيه حدودينه محصور قالماز، بلكه بوتون ير يوزينه سرايت ايدر؛ حاضرگى سياسى انقلاب بوندن صوڭ غايت بويوك اجتماعى انقلابڭ ده بسمله‌سى اولور؛ هر يرده حقوق، نظام، قانون تمام تبديل قيلندقدن صوڭ، البته فقه اسلام شو كونگى حاليله قالماز؛ بلكه شريعت اسلاميه بوتون كماليله قران كريميله سنت نبويه‌سيله مدنيت دنياسنه چيقار؛ عالم اسلامڭ احوال اجتماعيه‌سى، سياسى درجه‌سى اسلاميت قوتيله اصلاح قيلنور؛ دينلر آراسنده اسلاميتڭ امتيازينه مناسب درجه سياسيه عزت سياسيه اهل اسلام شرفنه البته تأمين قيلنور، ديدم.

شو اوفاق كتابم ده آچيق لسانله سويلنمش ملاحظه‌لرم شو بويوك املڭ يوللرينى فتح ايته‌چك ايدى. بوڭا كوره، شادلاندم، اميدم وتلندى، فقه اسلام ده بويوك بر انقلاب كونلرينى كورمش كبى اولدم.

بنم ايمانم قطعيدر: قران كريمڭ آيت كريمه‌لرى شارع حكيمڭ سنت نبويه‌لرى تمام طوپلانوب، معصوم امتڭ حريتلى عقلى شريعت اجتماعيه تأليف ايدر ايسه، شريعت اسلاميه اڭ گوزل اڭ عدالتلى شريعت اولور، مثلى بولنماز بويوك قانون مجله‌سى اولور.

قران كريم حرمتى حضورنده شو بويوك وظيفه امتڭ ذمه‌سنه عهده‌سنه يوكله‌نمش مقدس بر وظيفه‌در.

او بويوك وظيفه يولنده شو كتابم بلكه بركتلى بر بسمله اولور.

١٩١٧ سنه مارت. پتروغراد

موسى جارالله.

Из фондов Российской государственной библиотеки

Азерб.
3-6285

«وما كنت تتلو من قبله من كتاب ولا
تخطه بيمينك. اذا لارتاب المبطلون. بل
هو آيات بينات فى صدور الذين اوتوا العلم.»

العنكبوت.

«ذلك نتلوه عليك من الايات والذكر الحكيم.»

آل عمران.

محترم اسکندر بک حضرتلرینه هدیهم موسی جارالله

شریعت اساسلری

....

مدنی، سماوی شریعتلره اسلامڭ نسبتی، شریعت اسلامیه حقیقتی اصوللری منبعلری، قران کریم مطلبلرینڭ تفصیلاتی، وجود آیتلرینه طبیعت حقیقتلرینه دائر قران کریمڭ بلاغتلی جزالتلی بیانلری، هر شریعت ده ایکی نوع احکام کلیه، حجاب مسئلەلرینڭ حلی، قران کریم ده شعرلك وارمی؟ قران کریمڭ عمومیلگی مؤبدلگی، فقه مذهبلرینڭ تاریخلرینه تدوینلرینه اصوللرینه عائد مجمل بر بیان، فقهاڭ اصوللری حقنده مؤلفڭ مذهبی، قران کریم حرمتی حضورنده اهل اسلامڭ بویوك وظیفەسی، خاتونلرڭ حرمتلری حقوقلری.

محترم عارف افندی، محترم عبدالله افندی بورناشلرڭ اعانەلری برکەسنده طبع قیلندی.

....

Петроградъ.

Типографія М-А. Максутова.

1917.

Из фондов Российской национальной библиотеки

بسم الله الرحمن الرحیم

شریعت اسلامیه

قران کریم سورة البقره خاتمه‌سنده، زکات آیت کریمه‌لرندن صوڭ، ربا آیت کریمه‌لرینی تلاوت ایتوب، صوڭره دیون آیت کریمه‌لرینی ذکر ایتدی.

زکات - بلابدل ویرمك، ربا - بلابدل آلمق اولمق جهتیله بری دیگرینڭ تمام ضدیدر. دیون معامله‌لری‌ده شو ایکی ضدڭ برینه تابع اولوب، هم اعانه اولابیلور، هم کسب اولابیلور. اساسلری تمام مختلف شو معامله‌لرڭ حکملری‌ده البته مختلف اولور. آیت کریمه‌لرڭ ترتیبلری برکه‌سیله استفاده قیلنه بیله‌جك فائده‌لرڭ بری شودر.

قران کریمڭ حکمتلی ادبنه اقتدا ایتوب، بن‌ده فائض مسئله‌لرندن زکات مسئله‌لرینه کوچه‌یم. فائض مسئله‌لرینی اسلام اصولیله اساس جهتیله حل ایتدکدن صوڭ، زکات مسئله‌لرینڭ تفصیلاتلی بیاننه بسمله قیلمق اوزره، شریعت اسلامیه حقنده نظرمی تقدیم ایده‌یم.

بنم نظرمده شریعت اسلامیه: اولگی شریعتلرڭ تکمیل قیلنمش اڭ گوزل نسخه‌سیدر.

«شرع لکم من الدین ما وصی به نوحاً والذی اوحینا الیك وما وصینا به ابراهیم وموسی وعیسی.»

طبیعت حرمنده، ربوبیت حضانه‌سنده حسابی یوق عصرلر بوینچه تربیه قیلنوب، انسانیت - مدنیت درجه‌لرینه ایرشدی؛ حیات مکتبلرنده الوهیت معلملری حضورنده درس اوقوب، حیات قانونلرینی، معیشت شریعتلرینی انسانیت اوگره‌ندی. انسان هر نه بیلمش ایسه، اللهڭ تعلیمی اولمق اوزره بیلمشدر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

«اقرأ باسم ربك الذى خلق. خلق الانسان من علق. اقرأ وربك الاكرم. الذى علم بالقلم. علم الانسان ما لم يعلم.»

هر زمانڭ هر مکانڭ هر ملتڭ عدالتلی حقـانیتلی شریعتی، بوڭا کوره بنم نظرمده، شریعت سماویه اولور، شریعت الاهیه اولور.

«وان من امة الا خلا فيهـا نذير.» - «ولكل قوم هـاد» آیت کریمه‌لری‌ده شو حقیقتی تحقیق ایدر.

مدنی بر ملتڭ شریعتی، نصل ایسه‌ده، یعنی حکیملرڭ معرفتیله تدوین قیلنمش حکمت ایسه‌ده، یاخود نبیلرڭ لسانلریله تبلیغ قیلنمش رسالت ایسه‌ده، هر بری انسانلره اللهڭ عهدیدر، اللهڭ عهدیله انسانیتڭ حملیله عقد قیلنمش معاهده‌در.

«انا عرضنا الامانة على السماوات والارض والجبال فابين ان يحملنها واشفقن منها وحملها الانسان انه كان ظلوماً جهولا.»

شو معاهده الاهیه - حیات خصوصلرنده استقامت، هیئت اجتمـاعیه معامله‌لرنده عدالت حقانیت وظیفه‌لرینه دائر اولور ایدی.

«الم اعهد اليكم يا بنى آدم ان لا تعبدوا الشيطان، انه لكم عدو مبين وان اعبدونى هذا صراط مستقيم.»

عدالت، حقانیت، ادب وظیفه‌لرینڭ هر بری اللهڭ عظمتی حضورنده انسانڭ عبادتی اولوب، ظلم، خیانت، خلاف ادب کبی فسادلرڭ هر بری شیطانڭ غروری قاشنده انسانلرڭ عبادتلریدر.

انسانیت دنیاسنده هر عصرڭ هر ملتڭ شریعتی - شریعت الاهیه ایدی. عنایت الاهیه هیچ بر عصری هیچ بر ملتی اهمال ایتمه‌دی.

«ايحسب الانسان ان يترك سدى.» - «افحسبتم انما خلقناكم عبثا وانكم الينا لا ترجعون.»

لکن شریعتلر، عصرلرڭ زمانلرڭ ملتلرڭ تفـاوتلرینه کوره متفاوت اولوب، تکامل سنت الاهیه‌سنه تـابع اولمق اوزره، صوڭ شریعت اولکی شریعتلرڭ تکمیلی کبی اولور ایدی.

مدنیت عصرلری بوینچه زمان الیله اصلاح قیلنه کلمش شریعتلرڭ قانونلرڭ خـاتمه‌سنده شریعت سماویه اولمق صفتیله اینمش اسلامیت -

Из фондов Российской национальной библиотеки

اولگی شریعتلرنڭ قـانونلرنڭ صاف جوهرلرینی گوزل اساسلرینی تمـام جمع ایتوب، طبیعی نقصانلرینی تکمیل ایتوب، همـه شریعتلری نسخ ایتدی، یعنی او شریعتلرنڭ اڭ گوزل نسخه‌سی اولمق شرفیله انسانیت دنیاسنه رحمت عمومیه اولدی.

«قل یا ایها الناس انی رسول الله الیکم جمیعاً.»

«وما ارسلناك الا رحمة للعالمین.»

نبیلرنڭ لسانیله حکیملرنڭ حکمتیله عصرلر بوینچه تعلیم قیلنمش حقوقلرنڭ مقصدلرنڭ اساسلرنڭ وظیفه‌لرنڭ هر بری، تمامیله کمالیله، مقدس سنت‌الاهیه اولمق صفتیله اسلامیت اساسنده قبول قیلندی؛ اسلامیت تعلیمی ـ اجتماعی حقیقتلرنڭ اجتماعی حقوقلرنڭ هر بریله تزیین قیلندی.

«اولئك الذین هدی‌الله فبهداهم اقتده.»

شریعت اسلامیه اصوللری حقنده کتب اسلامیه‌ده بیـان قیلنمش تفصیلاتی «قواعد فقهیه» ده (١٤٦ ـ ٢٢٣) صحیفه‌لرنده یازمش ایدم. یتمش یدی صحیفه‌ده اسلامیت اساسلرینی تفصیل ایتمش ایـدم. قران کریمڭ اسلامیتڭ علویتلرینه قدسیتلرینه نسبتله بنم بیانلرمڭ قصوری وار ایسه ده، مبالغه‌سی خطاسی یوق ایدی.

«قواعد فقهیه» ده ١٩٣نچی قاعده‌یی ١٩٤نچی قاعده شرحیله آچیق اثبات ایتوب، کتب اسلامیه‌ده بیان قیلنمش اسلامیت اساسلرینی اجمال ایتمش ایدم.

(١٥٢ ـ ٢٣٢) صحیفه‌لرده بیان قیلنمش آلتی قاعده ایضاحاتی ـ فقه کتابلرینڭ همده بوتون شریعتڭ زبده‌سی اولمق اوزره یازلمش ایدی.

«انسانلرنڭ مصلحتلرینه، هیئت اجتماعیه صلاحنه منفعتنه خدمت ایده‌بیلور هر بر شی ـ مشروعدر.» دیمش ایدك.

«انسانلرنڭ حیاتلرینی آسانلاشدرمق قصدیله اختراع قیلنور ارتفاقلر؛ عمومی اشلری اداره ایچون وضع قیلنور نظاملر؛ دولت اشلرینی ترتیب ایتوب، عدالتی اقامت ایتمك ایچون تدوین قیلنور قـانونلر؛ انسانلرنڭ ترقیـات عقلیه‌لرینه خدمت ایدر علوم معارف صنائع؛ انسانلرنڭ اخلاقنه گوزللك ویره‌بیلور تربیه اصوللری؛ وجودلرینه قوت هم صحت ویرور

ریاضتلر؛ انسانلرك معامله‌لرنده معروف مقبول عادتلر ـ شریعت اسلامیه نظرنده سنت‌الاهیه اولمق اوزره مشروعدر، بلکه مطلوبدر.» دیمش ایدك.

هیئت اجتماعیه‌ده عمل دستوری اولابیله‌جك سنت ایکی نوعدر: ۱) بری سنت نبویه‌در، قران کریمك دلالتیله، شارع حکیمك قولیله عملیله ثابت اولور. ۲) دیگری سنت وضعیه‌در، اهل علمك معرفتیله، حیات تجربه‌سیله وضع قیلنور. شو سنت ـ اولگی سنت کبی شرع شریفك بویوك بر رکنیدر.

«من سن فی‌الاسلام سنة حسنة فله اجرها واجر من عمل بها من بعده؛ ومن سن فی‌الاسلام سنة سیئة فله وزرها ووزر من عمل بها من بعده.» حدیثی ـ صحابی جریر بن عبدالله البجلی حضرتلرندن حدیث کتابلرنده روایت قیلنمشدر.

سنت حسنه وضع ایتمگی شارع حکیم حضرتلری مشروع ایتمش. او سنتله عمل ایده‌جك آدملره اجرلر وعد قیلوب؛ وضع ایتمش اهل علمی اهل همتی تکریم احترام طریقیله، اجرلرینی نهایتی یوق قدر تضعیف ایتمش؛ هیئت اجتماعیه مصلحتلرینه خدمت ایده‌بیله‌جك قانونلری نظاملری وضع ایتمك وظیفه‌لرینه اهل علمی ترغیب ایتمش.

شارع اکبر رسول کریم علیه الصلاة والسلام حضرتلرینك شو خطابی اسلام فقیهلری ایچون‌ده غایت مهم غایت بویوك ارشاد اولابیلور ایدی.

طبیعت دنیاسنده تصرف وظیفه‌لرینه خلیفه قیلنمش انسان تشریع وظیفه‌لرینه‌ده البته خلیفه قیلنمشدر. «انی جاعل فی الارض خلیفه» خطاب الوهیتی ایکی خلافتی‌ده، یعنی طبیعت‌ده خلافتله تشریع‌ده خلافتی‌ده البته احاطه ایدر. جسارتله، ایمان لسانیله سویله‌یم، البته ایکی خلافتك هر بری اراده قیلنمشدر. صاد سوره‌سنك آیت کریمه‌سی بونی بیان ایدر:

«یا داوود انا جعلناك خلیفة فی الارض، فاحکم بین الناس بالحق ولا تتبع الهوی، فیضلك عن سبیل الله.»

شو آیت کریمه‌ده خلیفه‌لك شرفنه حکم ایتمك وظیفه‌سی حکم ایتمك اقتداری تفریع قیلنلدی. حکم ـ قضا، تشریع، افتا معنالرینه اطلاق قیلنور.

خلافت ـ نیابت معناسنده ایسه، خلیفه اصیلڭ وکیلی اولوب، اصیلڭ بوتون وظیفه‌لری بوتون حقوقلری خلیفه اقتدارینه البته داخل اولور، بوڭا کوره،

«واذ قال ربك للملائکة انی جاعل فی الارض خلیفه» آیت کریمه‌سنده‌گی خلیفه‌لك تشریع وظیفه‌لرنده خلیفه‌لگی‌ده البته افاده ایدر.

نوع انسان یر یوزنده خلیفه‌لك شرفیله تکریم قیلنمش ایسه، تشریع خلیفه‌لگی ده آیت کریمه ده اراده قیلنمش اولور ایسه، امتلرڭ هر برینه احسان قیلنمش تشریع شرفلرندن نبی محترم محمد علیه الصلاة والسلام حضرتلرینڭ امتی‌ده محروم اولماسه کرك.

یالڭز اجتهاد شرفی توگل، بلکه هر خصوص‌ده تشریع اقتداری ده امت اسلامیه‌ده تا ابد البته باقیدر، باقی اولور.

اگرده تشریع اقتداری امت اسلامیه‌ده بولنماسه ایدی، «کنتم خیر امة اخرجت للناس» خطابی ـ امت محمدیه حقنده درست اولابیلورمی ایدی؟ اجتهاد شرفلرندن، تشریع اقتدارندن محروم امت ـ بوتون امتلره برکت اولابیله‌چك اڭ خیر امت اولابیلورمی؟ البته یوق.

شریعت اسلامیه ـ نبیلرڭ لسانیله تبلیغ قیلنمش اولگی شریعتلرڭ، حیات اقتضاسیله حیات تجربه‌سیله وضع قیلنمش حقوقلرڭ قانونلرڭ گوزل مکمل نسخه‌سیدر، دیدك؛ اولگی شریعتلرڭ قانونلرڭ گوزللرینه نسخه اولدی، اولگی امتلرڭ باطل عادتلرینی نسخ ایتدی، ابطال ایتدی، دیدك. بنم نظرم شویله‌در، اوزی حقنده اسلامیتڭ‌ده دعواسی شودر.

شویله اولمق صفتیله شریعت اسلامیه‌ده بویوك بر فوق‌العاده‌لك، بر خارق‌العاده‌لك واردر: عربستان کبی بر بدویت دنیاسنده، محمدالامین کبی تمام امی بر بشر طرفندن، اسلامیت کبی بویوك بر دین غایت گوزل بر شریعت وحی یولیله روح القدس تلقیناتیله باشلاندی، اون بش یکرمی سنه ایچنده تکمیل قیلندی؛ سماوی کتابی اڭ گوزل بر کتاب اولوب، نبوی سنتلری اڭ جامع بر حکمت اولدی.

شو حقیقت، هر نه قدر فوق‌العاده خارق‌العاده ایسه‌ده، کون کبی آچیق بر حقیقت تاریخیه‌در، اوزینڭ حقلغنه برهـان قیلمق اوزره شو بویوك حقیقتی قران کریم تقدیم ایدر ایدی.

«وما کنت تتلو من قبله من کتاب ولا تخطه بیمینك اذا لارتاب المبطلون بل هو آیات بینات فی صدور الذین اوتوا العلم.»

سورة‌العنکبوت.

«قل لئن اجتمعت الانس والجن علی ان یأتوا بمثل هذا القران لا یأتون بمثله ولو کان بعضهم لبعض ظهیراً.» سورة‌الاسرا.

عقلڭ قلبڭ روحڭ بوتون قدرتی بوتون قابلیتی، انسانڭ الوهیتله علاقه‌سی یاخود علاقه‌سزلگی قطعی براهین قوتیله اثبات یـا ابطال قیلنمامش ایکن، وحی کبی نزول کبی واقعه‌لری انکار ایتمك علم شرفنه هیچ بر صورتله مناسب اولماز. انکار قیلنور ایسه، غرور ظلمتی اولور؛ ایمان نورینڭ قدسیتنه قوتنه ذره قدر خلل ویرمز.

لکن اسلامیتڭ مقدس شریعتڭ بنـم نظرم‌ده عظمتی قدسیتی ـ فوق‌العاده‌لگی جهتیله توگل، بلکه حقیقت فلسفیه‌سیله‌در، انسانلری حیات‌ده عدالت حقانیت یوللرینه کوندوره بیله‌چك تعلیماتیله‌در، پاك بویوك فطرت اصلیه‌لرینه هدایت ایده‌بیله‌چك قوتیله‌در.

«رسول من الله یتلو صحفاً مطهرة، فیها کتب قیمه.»

«فاقم وجهك للدین حنیفاً. فطرت الله التی فطر الناس علیها. لا تبدیل لخلق الله. ذلك الدین القیم.»

اولگی شریعتلرڭ اساسلرینی گوزل جهتلرینی تمامیله کمالیله جمع ایتوب، حیاتڭ هر بر ضرورتنه هر بر حاجتنه هر بر کمالنه مساعده‌سیله‌در ـ مقدس شریعتڭ بنم نظرم‌ده عظمتی قدسیتی.

شریعتڭ ایکی بویوك منبعی واردر: ۱) بری سنت نبویه، ۲) دیگری قران کریم.

سنت نبویه: شارع حکیمڭ سوزلری، اشلری، مساعده‌لری.

سنت نبویه اکثریتله قران کریمڭ بیانی اولور: مجمللرینی تفصیل ایدر،

Из фондов Российской национальной библиотеки

مشكللرينى، وار ايسه، بيان ايدر، تفسير ايدر، موجزلرينى بسط ايدر.

«وانزلنا عليك الكتاب لتبين للناس ما نزل اليهم.»

«وما انزلنا عليك الكتاب الا لتبين لهم الذى اختلفوا فيه وهدى ورحمة لقوم يومنون.»

سنت نبويه، قران كريمڭ بيانى اولمايوب، احكام وضع ايده‌بيلور. شو قسم، بيان قسمنه نسبتله آز ايسه‌ده، اوز باشنه كوبدر.

«وما آتاكم الرسول فخذوه، وما نهاكم عنه فانتهوا.»

قران كريم: رسالتڭ برهانيدر، شريعتڭ كليه‌سيدر اساسيدر، عقلڭ قلبڭ نوريدر، بنم نظرمه كوره، بوتون وجودڭ موجز ترجمه‌سيدر.

قران كريم عصر رسالت‌ده يگرمى اوچ سنه ايچنده ايندى. شريعتڭ كلى قاعده‌لرى، عمومى تعليملرى، مؤبد اساسلرى تماميله مكه‌ده اينوب، مدينه آيت كريمه‌لرى تكميل ايدى، توسيع ايدى، بعضاً تحديد اولور ايدى.

«ان الله يأمر بالعدل والاحسان وايتاء ذى القربى وينهى عن الفحشاء والمنكر والبغى. يعظكم لعلكم تذكرون.» كبى

«خذالعفو وأمر بالعرف واعرض عن‌الجاهلين» كبى آيت كريمه‌لر مكه‌ده ايندى.

مكى آيت كريمه‌لرده انسانلرڭ صلاحنه، حياتڭ ادبنه مصلحتلرينه عائد هر بر كمال هر بر خير تحديدسز تعليم قيلنور ايدى. صلاح بوتون كماليله مطلوب ايدى؛ گوزل اخلاق، علويتلى ادب، عدل، احسان، وفا كبى شيلر بوتون غايه‌سيله طلب قيلنور ايدى؛ فساد اولابيلور هر بر اش بوتون فروعاتيله نهى قيلندى. بوڭا كوره اهل اسلام هرخصوص‌ده كمالڭ غايه‌سيله عمل ايدرلر ايدى. انفاق وظيفه‌سى، مثلاً، محدود توگل ايدى، او وقت مومن اوزينڭ همتيله اختياريله انفاق ايدر ايدى. مؤمنلرڭ هر برنده او وقت ايثار فضيلتى غالب ايدى؛ صلح اساسى‌ده سلام اساسى‌ده او وقت غالب ايدى.

مدنى آيت كريمه‌لرده مكى آيت كريمه‌لرڭ اساسلرى تكميل قيلندى توسيع قيلندى؛ بعض خصوصلرده تحديد ايندى. لكن مكه

Из фондов Российской национальной библиотеки

عزیمتلرینی نسخ یولیله توگل، بلکه رخصت یولیله توسیع یولیله ایدی.

مثلاً: مدافعه مشروع اولدی، لکن عفو طریقیله صبر ایتمك افضل ایدی. «وان عاقبتم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به. ولئن صبرتم لهو خیر للصابرین.»

مثلاً: انفاق حصه‌سی تحدید قیلندی. الك اکثری خمس اولمق اوزره انفاق حصه‌سی دورت درجه قیلندی: ١) خمس؛ ٢) نصف خمس؛ ٣) ربع خمس؛ ٤) ثمن خمس. لکن بلا تحدید انفاق همتی همان مشروع بلکه مطلوب قالدی: «ویؤثرون علی انفسهم ولوکان بهم خصاصه.»

قران کریمنك آیت کریمه‌لرینی تاریخ ترتیبیله اعتبار ایدر ایسه‌ك، دیننك حیاتنك اصولنه عائد کلی قاعده‌لر ضرور اساسلر تمامیله مکه‌ده اینوب، شو اصولنك تفصیلاتی جزئیاتی توسیع تکمیل یولیله مدینه‌ده بیان قیلندی. مدنی آیتلر مکی آیتلرنك تفصیلات بیانیه‌سی اولور.

شریعت اسلامیه‌ده معتبر ضروری مقصدلر: ١) حفظ دین، ٢) حفظ نفس، ٣) حفظ عقل، ٤) حفظ مال، ٥) حفظ نسل، ٦) حفظ عرض - شو ضروری مقصدلرنك اصولنه عائد آیت کریمه‌لر یا تفصیلاً یا اجمالاً مکه‌ده ایندی. دیننك بش رکنی: ١) ایمان، ٢) صلات، ٣) زکات مکه آیت کریمه‌لریله بیان قیلنوب، ٤) روزه، ٥) حج - سنت ابراهیم اولمق اوزره مکه‌ده مشروع اولوب، مدینه آیت کریمه‌لری تکمیل ایتدی. حتی مدینه‌ده مشروع اولمش جهاد - مکه‌ده امر قیلنمش «الامر بالمعروف والنهی عن المنکر» وظیفه اصلیه‌سنه بر فرع کبی ایدی.

ابراهیم بن موسی الشاطبی حضرتلری «الموافقات» نك ٣نچی جزءنده، (٢٢ - ٢٣) صحیفه‌لرنده دیمش:

«کل دلیل شرعی ثبت فی الکتاب الکریم مطلقاً غیر مقید، ولم یجعل له قانون ولا ضابط مخصوص فهو راجع الی معنی معقول وکل الی نظر المکلف. وهذا القسم اکثر ما تجده فی الامور العادیة التی هی معقولة المعنی کالعدل والاحسان، والعفو والصبر والشکر فی المأمورات؛ والظلم والفحشاء والمنکر والبغی ونقض العهد فی المنهیات. وکل دلیل ثبت فیها مقیداً غیر مطلق

Из фондов Российской национальной библиотеки

وجعل له قانون وضابط فهو راجع الی معنی تعبدی لا یهتدی الیه نظر المکلف لو وکل الی نظره. اذ العبادات لا مجال للعقول فی اصلها، فضلاً عن کیفیاتها. وکذلك فی العوارض الطارئة علیها، لانها من جنسها، واکثر ما یوجد فی الامور العبادیة. وهذا القسم کثیر فی الاصول المدنیة. لانها فی الغالب تقییدات لبعض ما تقدم اطلاقه، او انشاء احکام واردات علی اسباب جزئیة.»

یعنی: انسانڭ حیاتنه عائد تعلیماتی شریعت اسلامیه ایکی طریقله افاده ایدر: ۱) بری تحدید، تعیین طریقی، ۲) دیگری تحدیدسز بیان طریقی.

عبادتلری هم بر حالده بقاسی مطلوب شیلری تعلیم خصوصلرنده شارع حکیم تحدید طریقنه سلوك ایدر. او شیلرڭ رکنلرینی شرطلرینی ادبلرینی تماميله تعیین ایدر. عبادتلر، اسلامیت سنتی اولمق اوزره نقل قیلنه کلور عادتلر هر بری شو طریقله تعلیم قیلنمشدر. اهل اسلامڭ لسانلرینی توحید شعاریله تزیین ایتوب، یوزلرینی بر قبله‌یه یونه‌لدرتمش اسلامیت - هر یرده هر عصرده بولنور مسلمانلره بر سیما بر روح ویرمك تدبیریله اولسه کرك، ملیت محافظه‌سنه عائد آیینلری تحدید یولیله کوسترمشدر.

امور عادیه‌ده، یعنی دولتده عدالتی اقامت مقصدلرینه، هیئت اجتماعیه‌ده انتظام هم امن خصوصلرینه، خانه تدبیرینه، عائله حاللرینه، اخلاق تربیه‌سنه عائد تعلیم خصوصلرنده شارع حکیم تحدیدسز بیان طریقنه سلوك ایتمشدر. عقلڭ دلالتیله، طبع سلیمڭ ذوقیله، بصیرتڭ، رهبرلگیله شارع حکیم اکتفا ایتمشدر. اوزلرینڭ فائده‌لرینه انسانلرڭ حرصلری رغبتلری، ضرردن مفسده‌دن بالطبع نفرتلری حسبیله، عقل صحیح قلب سلیم اویله شیلرده البته مهتدی اولور. دولتده عدالتڭ، هیئت اجتماعیه‌ده انتظامك، خانه‌لرده تدبیرڭ، عائله‌ده گوزل مناسبتڭ، اخلاق تربیه‌سنڭ حسنی هم ضرورتی عقلڭ اوزینه، شعور طبیعی اقتضاسیله، البته معلوم اولابیلور.

هم‌ده ملتلرڭ طبیعتلری، زمانلرڭ حاجتلری، مکانلرڭ خصوصیتلری هر جهتله متفاوت اولور. هر ملت اوزینڭ عصرینه اوزینڭ اقلیمنه اوزینڭ طبیعتنه کوره - انتظام قانونلرینی عدالت اصوللرینی اداره اساسلرینی اوزینڭ عقلیله تجربه‌سیله اختیاریله انتخاب ایدر.

هر ملت‌ده هر یرده هر وقت‌ده ایریشه بیلمش حسابی یوق نبیلرڭ حکیملرڭ حضانه‌سنده، حسابی یالگز الله حضرتلرینه معلوم عصرلر بوینچه تربیه قیلنوب، انسانڭ عقلی رشد درجه‌سنه، بالغ اولمق شرفنه ایرشدی. او وقت الڭ صوڭ معلم اولمق اوزره، نبی اسلام محمد علیه الصلاة والسلام حضرتلری کوندورلمش ایدی.

وصیلرڭ حمایه‌سندن ولیلرڭ تربیه‌سندن بوندن صوڭ عقلڭ آزاد اولاچغی - کتاب هم حکمتڭ الڭ بویوك معلمی شارع کبیر نبی اسلام خاتم الانبیا محمد امینڭ بلیغ لسانیله مدینه‌ده اولگی سنه‌لرده «ولکن رسول الله وخاتم النبیین» عباره جزیله‌سیله بوتون انسانیت عالمنه اعلان قیلندی.

انسانیت ایچون، سمای الوهیتدن عرش عزتدن اینمش بشارتلرڭ الڭ بویوگی - شو بشارت الاهیه‌در: عقلڭ اهلیتی، ولایتی، وصیلر حمایه‌سنده حقوقسزلقدن، ولیلر تربیه‌سنده شاگردلکدن نجاتی «خاتم النبیین» مهریله تصدیق قیلندی.

نبوتڭ ختامی - بلوغ، رشد، اهلیت، ولایت، اختیار شرفلرینه عقلڭ وصولی دیمکدر.

بوڭا کوره، قران کریم عموم انسانلره خطاب ایدر ایکن - کوزلری آچیق، عقللری کامل، رشید انسانلره بویوك حکیملرڭ وصیتلری اسلوبنده خطاب ایدر: عدل، اصلاح، معروف، احسان، عفو کبی کلی هم جامع تعبیرلر ایله انسانلری استقامت یوللرینه ارشاد ایدر؛ ظلم، فساد، عدوان، خیانت کبی عمومی مفهوملر دائره‌سنه داخل اولابیلور هر بر اشدن هر بر سوزدن تنفیر هم نهی ایدر؛ اوفاق تفاصیلدن جزئیاتدن اعراض ایدر.

هم طلب‌ده هم نهی‌ده موجز عمومی خطابلر له قران کریمڭ اکتفاسی - انسانڭ تربیه قیلنمش عقلنه، تجربه کورمش اختیارینه شارع حکیمڭ اعتمادی جهتیله‌در.

ИЗ фондов Российской национальной библиотеки

انسانك اوز خیرینه رغبت ایدر حرصی، خیرلری شرلردن ضررلری فائده‌لردن فرق ایده‌بیلور ذوق سلیمی، مصلحتلری مفسده‌لری تعیین ایده‌بیلور بصیرتی، هر خصوص‌ده اك گوزللری انتخاب ایده‌بیلور اختیاری ـ عنایت الاهیه ایله احسان قیلنمش شو گوزل صفتلرك هر بری انسان‌ده بولنوب، عصرلر بوینچه تربیه قیلندقدن صوك، شارع کریم الله رب العالمین حضرتلرینك اعتمادینه انسان البته اهلیت کسب ایتمش اولور. انسانك شرفی کرامتی، شارع کریمك حکمتی بونی اقتضا ایدر، عقلك هم اختیارك فعالیتی‌ده بونی طلب ایدر.

آرامق، بولمق ـ انسانك عقل، اراده، اختیارینی تربیه ایدر. هر شی حاضرلنمش اولسه ایدی، انسان تنبل اولور ایدی؛ هر شی بیان قیلنمش اولسه ایدی عقلك اهمیتی قالماز ایدی، انسانك اختیارنده فعالیت بولنماز ایدی.

اوزینك حیاتی ایچون لازم غدا، لباس، مسکن کبی حاجتلرینی انسان نصل آرار بولور ایسه، مدنیتی ایچون لازم تدبیرلری قانونلری اویله آرار، اویله بولور. او بری طبیعت خزینه‌لرندن، شو بری تاریخ بقیه‌لرندن، قران کریم آیت کریمه‌لرندن، نبیلرك حکیملرك تعلیملرندن آرانور، بولنور؛ اولگی حاجتلرنده فائده‌یی ضرردن نصل فرق ایدر ایسه، شو صوك حاجتلرنده مصلحتی مفسده‌دن اویله تمیز ایدر.

بوڭا کوره، رشد درجه‌لرینه ایرشمش آدم ـ اهل اولدی‌ده یر یوزنده اللهك خلیفه‌سی قیلندی. خلافت شرفی ـ کرامت ایدی، یعنی طبیعت مکتبلرنده، هیئت اجتماعیه کلیه‌لرنده درس اوقوب امتحان طوتمش آدم بالالرینه تکریم یولیله ویرلمش «امتیاز» ایدی «تحسین» ایدی، «مکافات» ایدی؛ حقوقشناسلق، شارعلك دیپلومی ایدی.

قران کریم هر بر آیت کریمه‌سنده توگل ایسه، البته هر بر صحیفه‌سنده، انسانك نظرینی اعتبارینی وجود صحیفه‌لرنده قدرت الاهیه قلمیله یازلمش طبیعت آیتلرینه، هم‌ده اولگی امتلرك تاریخ صحیفه‌لرنده عدالت الاهیه قلمیله یازلمش اجتماع آیتلرینه ارشاد ایتمشدر.

انسان بوتون معلوماتلرینی شو ایکی بویوك دفتردن: طبیعت دفتریله اجتماع دفترندن استفاده ایدر. شو ایکی بویوك دفترڭ هر بر صحیفه‌سی هر بر انسان قاشنده آچیقدر. انسان برندن بوتون علوملری، برندن حیات حقوقلرینی وظیفه‌لرینی ادبلرینی اوگره‌نور. بوڭا کوره قران کریم وجود صحیفه‌لرینه‌ده اجتماع صحیفه‌لرینه‌ده انسانڭ نظرینی اعتبارینی ارشاد ایتمشدر. هر برندن استنباط ایتمك مساعده‌سیله. بوڭا کوره،

نصوصڭ دلالتی کبی تاریخڭ شهادتی‌ده معتبر اولور؛ شارعڭ طلبی کبی عقلڭ‌ده اجتماعڭ‌ده طلبی معتبر اولور. نصوص شرعیه‌دن شارع کریمڭ قصدینی عقل استنباط ایده‌بیلور ایسه، شواهد تاریخیه‌دن خالق حکیمڭ قصدینی البته استنباط ایده‌بیلور. هیئت اجتماعیه حاللری، تاریخ واقعه‌لری عبرتلری علوم فقهیه‌ده بوڭا کوره اصول فقهیه کبی اعتبار قیلنمق لازم اولور. احکامڭ اصول شرعیه‌سی، حقوقلرڭ منبعلری کتاب، سنت، اجماع، قیاس رکنلرینه منحصر اولاماز؛ هیئت اجتماعیه حاللری‌ده، تاریخڭ عبرتلری‌ده شو دورت اصول کبی اصول اولور.

حکیم مطلق اوزینڭ حکمتیله وجود آیتلرینی انسانلرڭ کوزلری عقللری قاشنه اعتبار ایچون وضع ایتمش ایسه، او آیتلردن استفاده‌یی اوزینڭ کلامیله البته منع ایتمز. یوقسه، شارع حکیم اوزینه اوزی تناقض ایتمش اولور ایدی، اوزینڭ حکمتلرینی اوزینڭ کلامیله ابطال ایتمش اولور ایدی.

قران کریمڭ اسلامیتڭ مؤبدلگی عمومیلگی یالگز شو جهتله‌در: انسانیتڭ بوتون مصلحتلرینه مدنیتڭ هر بر حالنه اسلامیتڭ وفاسی‌ده یالگز شو فضیلتیله‌در.

قران کریمڭ غایت آچیق شهادتنه کوره، نبی اسلام علیه الصلاة والسلام حضرتلرینڭ بوتون فضیلتلری همه کماللری همه امتیازلری میراث اولمق اوزره امتنه قالمشدر. امت بوتون خیراتلرینی، همه برکتلرینی وهبی کسبی همه فضیلتلرینی منبع نبوتدن اقتباس ایتمشدر.

نبی ـ معصوم، شريعتی ده معصوم، امتی ده معصوم اولدی. نبی ـ شارعدر، شريعت وضع ايدر. شارعلك شرفی، قانون وضع ايتمك اقتداری ـ امت اسلاميه فردلرينه مجتهدلرينه ده احسان قيلنمشدر.

شو علويتلی حقيقتی قران كريم آيت كريمه‌لری تأييد ايدر:

١) ان الله وملائكته يصلون على النبی ـ هو الذی يصلی عليكم وملائكته ليخرجكم من الظلمات الى النور.

اللهڭ هم ملكلرڭ صلاتلرينه استحقاق كبی غايت بويوك فضيلت‌ده امت اسلاميه شارع كريم حضرتلرينه اشتراك ايتمش.

٢) ولسوف يعطيك ربك فترضى ـ ليدخلنهم مدخلاً يرضونه. ـ رضی الله عنهم ورضوا عنه.

٣) ويتم نعمته عليك ـ ولكن يريد ليطهركم وليتم نعمته عليكم.

٤) وان لك لاجراً غير ممنون ـ فلهم اجر غير ممنون.

نعمتلرڭ كماللرڭ هر برينی بلا حساب بلا انقطاع بلا منت احسان ايتمك خصوصلرنده شارع كريم حضرتلرينه امتی هر جهتله شريك قيلنمشدر.

٥) الم نشرح لك صدرك ـ افمن شرح الله صدره للاسلام فهو على نور من ربه.

٦) واجتبيناهم وهديناهم الى صراط مستقيم ـ هو اجتباكم وما جعل عليكم فی الدين من حرج.

٧) ثم اورثنا الكتاب الذين اصطفينا من عبادنا.

شو اوچ آيت كريمه‌ده شرح صدر، اجتبا، اصطفا فضيلتلرنده امت اسلاميه‌يی نبيلره مساوی ايتمش قران كريم.

٨) قل الحمد لله. وسلام على عباده الذين اصطفى ـ واذا جاءك الذين يؤمنون باياتنا فقل سلام عليكم.

اللهڭ سلامنه امت اسلاميه نبيلر كبی مستحق قيلنمشدر.

٩) كذلك لنثبت به فوادك ـ يثبت الله الذين آمنوا بالقول الثابت فی الحياة الدنيا.

١٠) لاغوينهم اجمعين الا عبادك منهم المخلصين. ـ كذلك لنصرف عنه السوء والفحشاء انه من عبادنا المخلصين.

Из фондов Российской национальной библиотеки

خطادن گناهدن سيئهلردن ضلالدن عصمت حقنده امت اسلاميه نبيلره مساوى قيلنمشدر.

١١) لتحكم بين الناس بما اراك الله ـ ولقد يسرنا القران للذكر فهل من مدكر.

قران كريم فرمانيله حكم ايتمك شارع حكيم حضرتلرينه نصل تيسير قيلنمش ايسه، امتنه ده تمام اويله تيسير قيلنمشدر.

١٢) يا ايها الذين آمنوا اطيعوا الله واطيعوا الرسول واولى الامر منكم.

شو آيت كريمه عبارهسنه كوره امت اسلاميه ده اهل علمك اهل اختصاصك قرارى اللهك هم رسولك قرارى كبى نافذدر، اطاعت واجب اولور.

تشريع اقتدارى حقنده شو آيت كريمه آيت قطعيه در.

١٣) ولكن رسول الله وخاتم النبيين ـ كنتم خير امة اخرجت للناس.

يعنى: انبيا آراسنده نبى اسلام نصل ممتاز ايسه، امتلر آراسنده امت اسلاميه اويله ممتازدر.

١٤) ليغفر لك الله ما تقدم من ذنبك وما تأخر ـ ليدخل الله المومنين والمومنات جنات تجرى من تحتها الانهار خالدين فيها ويكفر عنهم سيئاتهم.

مغفرت عصمتك بر نوعيدر. شو فضيلت ده ده امت اوزينك پيغمبرينه اشتراك ايتمشدر.

١٥) هر نمازده هر قعده ده سلام ـ السلام عليك ايها النبى ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين.

هر نمازده بوتون امتك سلامنه نائل اولمق كبى بويوك فضيلت ده امت اسلاميه نبيلره هم ده بويوك پيغمبرينه شريك اولمشدر.

١٦) اللهم صل على سيدنا محمد وعلى آل سيدنا محمد كما صليت على سيدنا ابراهيم وعلى آل ابراهيم. اللهم بارك على سيدنا محمد وعلى آل سيدنا محمد كما باركت على سيدنا ابراهيم وعلى آل سيدنا ابراهيم.

هر ثانيه ده بوتون ير يوزنده همه اهل اسلامك اخلاصلى لسانيله شو مبارك دعا الوهيت قبلهسنه اجابت يوليله عرض قيلنوب طورر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

شو قدر عصرلر بوینچه اسلام محرابلرنده دوام ایتمش اخلاصلی دعا ایندی قبول قیلنمش اولسه کرك.

آل ابراهیم ده شریعت صاحبی نبیلر وار ایدی. اگر ده بزم امت اسلامیه ده شریعت وضع ایده بیلور اهل علم بولنماز ایسه، یاخود بر وقت بولنوب ده ایندی قالمامش ایسه، آل ابراهیم ده وار اڭ بویوك برکتدن امت اسلامیه محروم قالمش اولور، بوتون امتڭ اخلاصلی دعاسی مردود اولمش اولور.

رسالتڭ بوتون خصوصیتلرینی، نبوتڭ بوتون برکتلرینی امت اسلامیه نبی اسلام حضرتلرندن اقتباس ایتمش ایسه، نبی اسلامڭ همه حقوقلرینه همه ولایتلرینه کرامتلرینه امت اسلامیه وارث اولمش ایسه، تشریع قوتی بوتون کمالیله امت اسلامیه ده البته بولنور.

قران کریم بوتون آیت کریمه لریله، حکمت نبویه بوتون حدیثلریله، حیات انسانیه بوتون سنت الاهیه لریله انسانلرڭ استفاده نظرلری قاشنده بوتون صحیفه لریله هر وقت آچیق طورر ایکن، امت اسلامیه تشریع شرفلرندن تشریع اقتدارندن هیچ بر وقت محروم قالماز.

شریعت اسلامیه، تشریع اقتدارینی حائز معصوم امت اسلامیه سیله برابر تا ابد انسانیت دنیاسنده عزتله شرفله البته قالاچقدر.

«هو الذی ارسل رسوله بالهدی ودین الحق لیظهره علی الدین کله.»

قران کریمڭ نصوصیله شارع حکیمڭ معصوم لسانیله بیان قیلنمش احکام – ایکی نوع اولور: ١) بری – احکام ابتدائیه، ٢) بری – احکام وفاقیه.

احکام ابتدائیه – خصوصیتلرڭ برینه تابع اولمایوب، انسانلرڭ انسانیت جهتیله ضرورتلرینه حاجتلرینه کماللرینه حقوقلرینه وظیفه لرینه ادبلرینه عائد هر بر حکم. شارع طرفندن باشلانوب وضع قیلنمش تعلیم قیلنمش اولمق جهتیله، یاخود فطرت اصلیه حکمی اولمق صفتیله احکام ابتدائیه تسمیه قیلنور.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

مالك قانك عصمتنه دائر بیانلر، ان الله یأمر بالعدل والاحسان، خذ العفو وأمر بالعرف کبی آیت کریمه‌لر، نکاح، طلاق، مبادله کبی حکملر - هر بری احکام ابتدائیه‌در.

تفصیلات جهتیله احکام ابتدائیه‌ده تبدل بولنه‌بیلور ایسه‌ده اساس جهتیله احکام ابتدائیه عمومی اولور، دائمی اولور.

احکام وفاقیه - عصرك درجه‌سنه، وقتك اهمیتنه، مکانك حالنه، امتك طبیعت ادبیه‌سنه، احوالك اقتضاسنه، حالك خصوصیتنه کوره، وضع قیلنمش هر بر حکم.

مثلا: رقیقلك مسئله‌سی کبی. خلقك حالنه کوره، اقتصادی معامله‌لرك‌ده اقتضاسنه کوره، اولگی شریعتلرك هر برنده رقیقلك مسئله‌سی وار ایدی. وقتنه کوره بلکه ضرور اولمشدر. بایتاق عصرلر بوینچه دوام ایتوب، نهایت، شریعت اسلامیه رقیقلگی تمام ابطال ایتدی. «قواعد فقهیه»م‌ده (۱۹۳ - ۱۳۸) صحیفه‌لرده رقیقلك مسئله‌لرینی بیان ایتمش ایدم. «خلق نظرینه»ده (۴۳ - ٤٤) صحیفه‌لرده ملاحظه‌لرمی‌ده یازمش ایدم.

سماوی دینلرده رقیقلك مشروعیتی احکام وفاقیه‌در، یعنی خلقك زمانك حالنه حاجتنه موافقتله اقرار قیلنمش احکام جمله‌سندندر.

سماوی شریعتلرك هر برنده خاتونلرك حجابی‌ده احکام وفاقیه‌دندر، خلقك غیرت ادبیه‌سنه ادبی نظرینه‌کوره معروف بر عادت اولمش حجاب سماوی شریعتلرك هر برنده اقرار قیلنمش ایدی. تورات‌ده سفر التکوینك (۳۸ - ۲٤) فصللرنده ابراهیم علیه الصلاة والسلام حضرتلرینك عصرنده حجابك معروفلگی بیان قیلنمشدر.

حجابك انواعی واردر: ۱) بوتون یوزی ستر ایدر ایسه، برقع اولور. برقع خاتونلره مخصوصدر. قناع ایسه، مشترکدر.

وکنت اذاما زرت لیلی تبرقعت

فقد رابنی منها الغداة سفورها.

۲) بوتون یوزی ستر ایتمه‌یوب، ایکی کوزك بری آچیق قالور ایسه، نقاب اولور:

فصدت كأن الشمس تحت نقـابها
بـدا حاجب منهـا وضنت بحاجب

۳) كوزلرك هر بری آچیق قالوب، حجاب بورون اوزرنده ایسه، لفام اولور.

٤) بورون تمام آچیق قالوب، حجاب آغز اوزنده اولور ایسه، لثام اولور.

٥) یوزی هیچ بر ستر ایتمز ایسه، خمار، نصیف، مقنعه، جلباب، معجر، رداء اولور.

خمار ـ یوزی ستر ایتمه‌یوب، بویون ایله باشی ستر ایدر. نصیف ایله مقنعه خماردن براز بویوك اولور.

جلباب ـ یوزی ستر ایتمز؛ باش، بویون، ایكی ایاك باشی كوكره‌ك مستور اولور.

رداء، ملحفه ملاءه ـ بوتون باشی، بویونی، بدنك اكثرینی ستر ایدر، اما یوزی ستر ایتمز.

حجابك هر بر نوعی عربستان‌ده وار ایدی، یوز حجابی‌ده، یعنی برقع، قناع، نقاب، لثام كبی حجابلر معروف ایدی. لكن عورت پرده‌سی اولمق اوزره توكل، بلكه شرف شعاری ایدی، حره‌لره كبار عائله‌لره مخصوص بر زینت ایدی. زینت اولمق جهتیله، حسرت كونلرنده خطر دقیقه‌لرنده، برقع، نقاب كبی حجابلرك هر بری ترك قیلنور ایدی.

ونسوتكم فی الروع باد وجوهها　　یخلن اماء والاماء حرائر.
وكنت اذاما زرت لیلی تبرقعت　　فقد رابنی منها الغداة سفورها
قد كن یخبأن الوجوه تعززا　　فالان حین بدون للنظار
یضربن حر وجوههن علی فتی　　ضخم الدسیمة غیر ما خوار

شو بیتلرك دلالتنه كوره، عرب خاتونلرنده یوز حجابی حره‌لره مخصوص زینت ایدی، مصیبت ساعتلرنده خطر دقیقه‌لرنده زینت علی العاده ترك قیلنور.

عربلرده حجاب عادتی خاتونلرڭ شرفلرینه حرمتلرینه عصمتلرینه كوره ایدی. حجاب ــ ضروری مطلوب بر مقصدڭ وسیلەسی ایدی، وقتنه كوره، عربستانده احوال اجتماعیه اقتضاسنه كوره، گوزل هم یالڭز بر تدبیر ایدی.

اسلام شو گوزل عادتی تكمیل ایتدی، تعدیل ایتدی. قران كریمڭ آچیق آیت كریمەلرینه كوره، یوزدن الدن باشقه اعضالرڭ هر برینی ستر اسلام خاتونلرینه قزلرینه امر قیلندی.

«ولا یبدین زینتهن الا ما ظهر منها ولیضربن بخمرهن علی جیوبهن.»
(سورةالنور ــ ٣١).

خمار ــ خاتونلرڭ باشلرینی بویونلرینی ستر ایدر، یوزلرینی ستر ایتمز.

«یا ایها النبی قل لازواجك وبناتك ونساء المؤمنین یدنین علیهن من جلابیبهن ذلك ادنی ان یعرفن فلا یؤذین. وكان الله غفوراً رحیماً.»
(سورة الاحزاب ــ ٥٩).

جلباب ــ خاتونلرڭ باشلرینی بویونلرینی ایڭ باشلرینی كوكرەكلرینی ستر ایدر، یوزلرینی ستر ایتمز.

یوز حجابلری حقنده عربلرڭ گوزل عادتلرینی شریعت اسلامیه نسخ ایتمەمش ایسەده، شو ایكی آیت كریمەده یوز حجابلرینی امر ایتمەمش، بلكه یالڭز باشڭ بویونڭ سترینی ایجاب ایتمشدر. یوزلرینی ستر ایتوب ایتمەمك مسئلەسی خلقڭ عادتلرینه ادبی درجەلرینه تابع اولوب قالور.

اولگی آیت كریمەده زینت حقنده «الا ما ظهر منها» استثناسیده یوز آچمق جوازینه دلالت ایدر. یوزڭ هم اللرڭ زینتلری، شارع كریمڭ بیاننه كوره، مستثنی طرفنه داخلدر. یوز كبی ال كبی علی‌العاده ظاهر اعضالرڭ زینتلرینی ستر ایتمك واجب اولماز ایسه، اوزلرینی ستر ایتمك البته واجب اولماز.

حجابڭ بر نوعی هم‌ده اڭ مهم نوعی ــ قران كریمڭ آیت كریمەلرینه كوره، مشروع هم مطلوب اولمشدر: او حجاب ــ خاتونلرڭ یوزلرینه وجودلرینه عائد توگل، بلكه حرمتلرینه حقوقلرینه عائددر. او حجاب ــ مادی حجاب توگل، بلكه حرمت، شرف، عصمت حجابیدر.

خاتونلری احترام ایتمك، ابتدالدن صاقلامق مقصدیله، خاتونلرڭ خانه‌لری بولمه‌لری عصمت حرمی قیلندی؛ اورالره اجنبیلرڭ بلا اذن دخوللری منع قیلندی؛ اجنبیلرله آرالاشولرینه‌ده بر حد قویولدی.

ناموس، اعتبار - انسانلرڭ الڭ قیمتلی کرامتلریدر. خاتونلرڭ ناموسلری حرمتلری ایسه، دها زیاده اولمق لازمدر. خاتونلرڭ عصمتلری عفافلری الڭ قیمتلی فضیلتلری اولوب، عائله‌ده سعادتڭ راحتڭ اساسی‌ده خاتونلرڭ عصمتلری عفافلری شرفلریدر. همتی شرفی بویوك هر بر انسان شو جوهر مقابلنده هر بر قیمتی بذل ایدر، محافظه‌سی یولنده هر بر وسیله‌یی قبول ایدر.

شبهه یوق، خاتونلرڭ او قیمتلی جوهرلری فضیلت قوتیله تربیه برکه‌سیله محافظه قیلنه‌بیلور. هم ارلرده هم خاتونلرده هم فضیلت هم تربیه بولنور ایسه، ایکی آراده هیچ بر ریبه هیچ بر شائبه البته بولنماز. لکن آدم اوغللرنده حوا قزلرنده فضیلت حسیاتی تربیه علویتی او قدر مبذول توگلدر.

اختلاطڭ، آرالاشولرڭ فائده‌لری‌ده بلکه واردر، لکن ضررلری‌ده غایت دهشتلیدر.

بوڭا کوره، اجنبیلرله خاتونلرڭ آرالاشولرینه بر حد قویولدی.

«یا ایها الذین آمنوا لا تدخلوا بیوت النبی الا ان یؤذن لکم الی طعام غیر ناظرین اناه. ولکن اذا دعیتم فادخلوا. واذا طعمتم فانتشروا. ولا مستأنسین لحدیث. ان ذلکم کان یؤذی النبی فیستحیی منکم والله لا یستحیی من‌الحق. واذا سألتموهن متاعاً فاسألوهن من وراء حجاب.»

آیت کریمه فاتحه‌سی نبوت خانه‌سنه مخصوص کبی ایسه‌ده، حجاب امری امهات المؤمنین حضرتلرینه مخصوص اولماسه کرك. بلکه «لا جناح علیهن فی آبائهن ولا ابنائهن» آیت کریمه‌سنڭ بیاننه کوره، خاتونلرڭ هر برینی البته شاملدر. چونکه امهات المؤمنین حضرتلرینڭ اوغللری یوق ایدی.

شو آیت کریمه خاتونلرڭ هر برینی شمول جهتیله هر نه قدر عمومی ایسه‌ده، احوال جهتیله عمومی توگلدر، بلکه «واذا سألتموهن

متاعاً» قیدیله مقیددر. اگرده شو قیدڭ خصوصیتی معتبر اولماسه ایدی، قید - لغو اولور ایدی. اگر قیدڭ خصوصیتی معتبر اولور ایسه، او وقت، خاتونلرڭ برینه اوزینڭ سوالیله مراجعت کبی عادی معاملەلرده حجاب، احترام حجابی لازم اولور. عادی معاملەلرده ارلر آراسنده اکثریتله احترام وظیفەلری رعایه قیلنمامق جهتیله، خاتونلر حقنده شو قیدڭ اهمیتی البته ظاهردر. یعنی: الڭ عادی مراجعتلرده احترام وظیفەسی لازم اولور ایسه، هر خصوصده هر وقت احترام البته لازم اولور دیمکدر. صوڭره آیت کریمه ارلره خطابدر، «من وراء حجاب» صورامق ارلرڭ حالیدر، بوڭا کوره، حجاب ارلرڭ حجابی اولور. «وما کان لبشر ان یکلمه الله الا وحیاً او من وراء حجاب» آیت کریمەسی کبی.

بوڭا کوره، «واذا سألتموهن متاعاً فاسألوهن من وراء حجاب» آیت کریمەسنڭ حجابی - خاتونلرڭ باشلری یوزلری وجودلری اوزرینه صارلمش حجاب معناسنده اولاماز. بر تقدیر شویله اولور ایسه، «یا ایها النبی قل لازواجك وبناتك ونساء المومنین یدنین علیهن من جلابیبهن» آیت کریمەسی یا منسوخ اولمق لازم اولور، یاخود فضله تکرار اولمق لازم اولور. بر سورەده یاناشه آیت کریمەلرده بویله بر حال بولنمق قران کریمڭ بیاننه قدسیتنه موافق اولماسه کرك.

شو اوچ آیتڭ، یعنی خمار، جلباب، حجاب آیتلرینڭ آچیق بیانلرینه فقه کوزیله نظر ایدر ایسەك، قران کریمده ایکی نوع حجاب بیان قیلنمشدر:

١) یوزدن اللردن باشقه اعضالرڭ هر برینی اورتمك. شو حجاب - «ولیضربن بخمرهن علی جیوبهن» - «یدنین علیهن من جلابیبهن» آیت کریمەلرنده خاتونلره خطاب اولمق اوزره اینمشدر. خاتونلرڭ ادبلری، خاتونلرڭ وظیفەلری اولور.

٢) احترام حجابی. «واذا سألتموهن متاعاً فاسألوهن من وراء حجاب» آیت کریمەسنده ارلره خطاب اولمق اوزره اینمشدر. شو حجاب ارلرڭ وظیفەلری اولور. حتی الڭ عادی حاللردەده خاتونلری احترام ایتمك،

Из фондов Российской Национальной библиотеки

هیچ بر یردە هیچ بر خصوصدە خاتونلری ابتذال ایتمەمك ارلرڭ ادبی وظیفەلری اولور.

ناموس، اعتبار ـ انسانلرڭ اڭ قیمتلی کرامتلریدر، خاتونلرڭ ناموسلری شرفلری دها زیادە محترمدر. عصمت، عفاف خاتونلرڭ اڭ قیمتلی فضیلتلری اولوب، عائلەدە سعادتڭ راحتڭ اڭ بویوك اساسیدە خاتونلرڭ عصمتلری خاتونلرڭ شرفلریدر. اسلام ـ شو جوهر بدلندە هر بر قیمتی بذل ایدر، هر بر وسیلەیی قبول ایدر. مسجدلردە، حرمدە، مکتبلردە، ادب جمعیتلرندە آچیق یوزلریلە خاتونلرڭ قزلرڭ حضورلرینی منع ایتمەمش ایسەدە، نە یردە ایسەدە خاتونلرڭ ابتذاللرینی منع ایتمشدر، اویون کیچەلرندە تانس تونلرندە یاتلرڭ قوچاقلرندە خاتونلرڭ قزلرڭ ابتذاللرینی اسلام ادبی البتە منع ایدر.

ابتذالدن صاقلامق، حرمتلرینی بویوك ایتمك مقصدیلە مطلوب اولمش احترام حجابی ـ خاتونلرڭ قزلرك حقوقلرینی زیادە ایدر، تربیەدن علومدن معارفدن مسجدلردە مکتبلردە حرملردە ادب جمعیتلرندە حضوردن هیچ برینی منع ایتمز.

درست، شو گوزل حجاب ناچار یولدە استعمال قیلنمشدر: خاتونلرڭ قزلرڭ حقوقسزلغنە محبوسلکلرینە هر شیدن محروملکلرینە اڭ بویوك سبب اولمشدر. یعنی خلقڭ ناچار عادتلری حیوانیت طبیعتی شریعتڭ گوزل تدبیرلرینە غلبە ایتمشدر.

اسلامیتدە حجابڭ اساسی ـ خاتونلرڭ حقوقلری حرمتلری شرفلری ایدی. مقلد فقیهلر نظرندە حجابڭ اساسی «خوف فتنە» اولدی. ادبای دیانتلی ارلری فتنەدن صاقلامق ایچون، خاتونلری قزلری حبس ایتدیلر، بوتون حقوقلرندن شرفلرندن تمام محروم ایتدیلر.

خاتونلر طرفندن میل بولنور ایکن، حجابڭ بر پارەلك اهمیتی یوق ایسەدە تربیەدن علومدن معارفدن حقوقدن منع ایتمك حقندە حجابڭ غایت بویوك شوملغی البتە واردر.

فما خیر عرس اذا خفتها   وما خیر بیت اذا لم یزر
تغار علی الناس ان ینظروا   وهل یفتن الصالحات النظر

Из фондов Российской Национальной библиотеки

حسبك مـن تحصينها ضمها   منك الى خلق كريـم و دين

شو مسئله حقنده فتوحات مکیه‌ده برنچی جلدده بولاق باصمه‌سنده ٧٧٧ نچی صحیفه‌ده «احرام المرأة فی وجهها» فصلنده اوزون هم گوزل بیان واردر.

هر حالده، حجاب مسئله‌سی‌ده خلقك درجه ادبیه‌سنه اجتماعی عادتلرینه کوره، مشروع اولمش اقرار قیلنمش احکام وفاقیه‌دندر، مطلوب بر مقصد نامنه التزام قیلنه بیلور موقت بر تدبیردر.

قصاص تفصیلاتی‌ده، عقوبت اصوللری‌ده خلقك طبیعتنه زمانك درجه ادبیه‌سنه کوره اولور.

عدالت خلافی حقانیت خلافی پاکلك خلافی بولنمامق شرطیله، احکام وفاقیه شریعت اسلامیه‌ده اقرار قیلنوب قبول قیلنه بیلور، لکن عمومی اولماز، دائمی اولماز، بلکه زمانك مکانك حالنه خلقك طبیعتنه احوالك اقتضاسنه کوره اولوب، شو عامللرك اختلافیله البته مختلف اولور.

اولگی شریعتلرك هر برنده احکام وفاقیه بولنمق ضرورتیله، سماوی شریعتلرده خلاف عدالت احکام بولنه بیلور ایدی، بلکه وار ایدی. شو کون بزم کوزمزده خلاف عدالت کبی کورنور هر برحکم ـ زماننه کوره خلقك طبیعتنه کوره، بلکه اك عدالتلی مقبول حکم اولابیلمشدر. لکن شریعت اسلامیه خلقك عادتلرینه طبیعتلرینه کوره وفاقی حکملری اقرار ایدر ایسه‌ده، خلاف عدالت خلاف حقانیت عادتلری حقوقلری حکملری اقرار ایتمز؛ بلکه اویله شیلردن صراحتله قطعیتله منع ایدر. دینلر، شریعتلر آراسنده اسلامیتك بویوك بر امتیازی‌ده شو جهتیله در.

مقدس شریعتك اصول اولیه‌سی قوانین کلیه‌سی مکه مکرمه‌ده تأسیس قیلندی دیمش ایدك. مشروعات مکیه همه‌سی مطلق ایدی، طلب ـ احسان هم کرم اخلاق اساسلرینه بنا قیلنوب، ادا خصوصلری انسانلرك اختیارلرینه قدرتلرینه امانت قیلنمش ایدی. او وقت، اهل اسلام

Из фондов Российской национальной библиотеки

هر بر کمالڭ غایەسیله، قدرتلرینڭ ده نهایەسیله عمل ایدرلر ایدی. عزبلرڭ او وقت اخلاقلرینڭ علویتی ده بوڭا مساعد ایدی. دینڭ ادبڭ حیاتڭ اصوللرینه اساسلرینه عائد بوتون تعلیمات اسلامیه مکه مکرمه ده تمام اولوب، تفصیلاتی جزئیاتی توسیع تکمیل یولیله مدینه ده بیان قیلندی ده،

«الیوم اکملت لکم دینکم واتممت علیکم نعمتی ورضیت لکم الاسلام دیناً.» آیت کریمەسی رسالتڭ صوڭ کونلرنده ایندی.

قران کریم آیت کریمەلری مکه ده مدینه ده یکرمی اوچ سنه ایچنده ایندی.

«وبالحق انزلناه وبالحق نزل. وما ارسلناك الا مبشراً ونذیرا. وقرآناً فرقناه لتقرأه علی الناس علی مکث ونزلناه تنزیلاً.»

«وقال الذین کفروا لولا نزل علیه القران جملة واحدة. کذلك لنثبت به فوادك ورتلناه ترتیلا.»

همه کتب سماویه تعلیملرینی تمامیله جمع ایتمش قران کریمڭ مطلبلری اساس جهتیله آلتیدر: ۱) خالص توحید. بوتون عالم وجودی ایجاد ایتمش اللهڭ بارلغنه برلگنه بوتون اسما الاهیەسنه ایمان. کمال صفتلرڭ هر بریله الوهیتی تقدیس، نقصان صفتلرڭ هر برندن الوهیتی تنزیه. ۲) حیات انسانیەده هدایت یوللری. هیئت اجتماعیه اساسلری، انسانلرڭ حقوقلری وظیفەلری ادبلری. ۳) انسانیتڭ استقبالی، نشأت ابدیه حاللری. - شو اوچ مطلب مطلبلرڭ اصولیدر. ٤) هدایت یوللرینه سلوك ایتمش اولگی نبیلرڭ اوّلگی اهل ایمانڭ حکایتلری. هر برینی ثنا لسانیله ذکر ایتدی. مؤمنلری هدایت یوللرینه ترغیب مقصدیله ایدی. ٥) هدایت یوللرینی براقمش طاغیلرڭ عبرتلی قصەلری. ضلال یوللرندن مؤمنلری ترهیب مقصدیله ایدی. ٦) تعلیم هم ارشاد طریقلرینی بیان. دعوت قرآنیەیی نشر، کلمه اسلامیەیی اعلا ایتمك مقصدیله ایدی. شو صوڭ اوچ مطلب اولگی اوچ مطلبڭ تکملەسی کبیدر.

اولگی مطلب، خالص توحید عقیدەسی - قران کریمده قطعی برهانلریله، بوتون تفصیلاتیله، هم غایت ساده هم غایت علویتلی اسلوبده،

هر صحیفه‌ده بلاغتلی طاتلی لسانله بیان قیلنمشدر. قران کریم‌ده توحید عقیده‌سنڭ برهانلری روح جهتیله اقناع قوتیله ساده‌لك نوریله فلسفه کتابلرینڭ برهانلرندن یوقاریدر.

وجود صحیفه‌لرینه قدرت قلمیله یازلمش برهانلری، توحید هم وجود برهانلرینی قران کریم انسانلرڭ عقللرینه اعجاز لسانیله تلاوت ایدر ایکن، طبیعتڭ غایت گوزل نظاملرینی بویوك قانونلرینی دقیق حاللرینی انسانلرڭ هر برینه آڭلانورلق آچیق هم موجز لسانله بیان ایدر.

١) «سبحان الذی خلق الازواج کلها مما تنبت الارض ومن انفسهم ومما لا یعلمون.»

شو موجز آیتڭ بعض تفصیللرینی شو کونگی علوم طبیعیه براز شرح ایده بیلمش ایسه ده، «ومما لا یعلمون» جمله‌سنڭ تفصیللرینی هنوز کشف ایده‌مه‌مشدر.

قاف، نبأ، رعد، حجر، نحل، حج، مومنون کبی سوره‌لرڭ اوللرینی انسان تدبر نوریله تلاوت ایدر ایسه، طبیعت بدیعه‌لری خلقت معجزه‌لری حقنده قران کریمڭ بلاغتلی لذتلی بیانلرینه البته تمام مفتون اولور.

حریص انسانلرڭ همه آرزولرینه همه حاجتلرینه همه منفعتلرینه هر نوع انتفاعلرینه هر جهتله تمام موافق قیلنوب، عنایت الاهیه تدبیریله حاضرلنمش طبیعتڭ عجیب انتظامی حقنده آیت کریمه‌لری سوره‌لرڭ هر برنده انسان تذکر قلبیله اوقور ایسه، هم وجود عقیده‌سنه وحدت عقیده‌سنه قلبی مطمئن اولور، هم طبیعت علملرینه رغبت ایدر.

٢) «وکل فی فلك یسبحون.»

یعنی: یر، قویاش، آی کبی کوکبلرڭ هر بری اوزینڭ مداری ئه‌یله‌نه‌سنده، بارلق دیگزی ایچنده، بوشلق ده توگل بلکه ملأ ایچنده هیچ بر طوقتامازدن یوزوب طورر.

بر نیچه بیڭ سنه‌لر بوینچه فیلسوفلرڭ حکیملرڭ اجتهادلری برکه‌سنده یالگز صوڭ عصرلرده اثبات قیلنه بیلمش شو بویوك حقیقت ١٣-١٤ عصر مقدم بدویت دنیاسنده امی بر آدم لسانیله غایت آچیق غایت ساده موجز طاتلی بر جمله‌ده سویلندی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

۳) «انا زینا السماء الدنیا بزینة الکواکب.»

شو آیت کریمه‌یی ظاهریله بلا تأویل قبول ایدر ایسه‌ك، شو بویوك آیتڭ افاده‌سنه ترکیبنه کوره، بزم کوزمزه بزم رصدلرمزه کورنور یولدوزلرڭ همه‌سی، شعرالری، مجره‌لری قطب یولدوزلری بزه یاقین کوگڭ زینتیدر. یعنی: یولدوزلرڭ همه‌سی یالگز بر «سمای دنیا»یی تشکیل ایدر. بوڭا باشقه ینه متعدد کوکلر واردر دیمك اولور. آیتڭ ظاهری شودر، کونلرڭ برنده اثبات قیلنه‌چق حقیقت بلکه شویله اولور؛ شو کونگی هیئتڭ املی‌ده شودر. شو آیتڭ ظاهرینی لا اقل بر فرضیه اولمق اوزره بن البته قبول ایدرم؛ طبیعت فضاسنده عقلڭ سیرینه غایت کیڭ میدان آچمق ملاحظه‌سیله.

خاصه چرخی کین فلك زو پره‌یست
آفتاب آفتابش ذره‌یست

۴) «ومن آیاته خلق السماوات والارض وما بث فیهما من دابه. وهو علی جمعهم اذا یشاء قدیر.»

شو آیت کریمه یر یوزنده‌گی حیات کبی کوکلرده‌ده حیاتڭ انتشارینه آچیق دلالت ایدر.

یا توحید یا بعث عقیده‌لرینی اثبات ایچون طبیعتڭ وجودڭ حاللرینی عجیب آیتلرینی یا مفصل یا موجز جمله‌لر ایله حکایت ایدر آیت کریمه‌لر قران کریم‌ده آز توگلدر.

آن بلاغت را که آمد در قران مثنوی اندر نگنجد شرح آن.

درست، نبی اسلام امی ایدی؛ اولگیلرڭ علوملرندن کتابدن حسابدن تمام غافل امی بدوی عربلر آراسنده بعث قیلندی؛ شریعتی‌ده امی شریعتدر، کتابی‌ده البته امی کتابدر. متقدمینڭ ده متأخرینڭ ده علملرندن هیچ بر اثر هیچ بر مسئله قران کریم ده یوقدر. درست، شویله‌در. اوزی حقنده قران کریمڭ دعواسی‌ده شودر.

«وما کنت تتلو من قبله من کتاب ولا تخطه بیمینك.»

Из фондов Российской Национальной библиотеки

لکن حقیقتلرك اصل مأخذی اولگی منبعی عالم وجودك طبیعت دنیاسنك اوزیدر. انسانك پاك قلبی صاف صاغ عقلی بوتون وجودك بوتون طبیعتك آچیق کوزگوسیدر. اسلام صوفیلرینك کشفلرینی قبول ایدر ایسه‌ك، دها زیاده سویله‌مك ممکن اولور: یعنی، طبیعت قلبك عکسیدر، کوله‌گه‌سیدر.

دل که گر هفت صد چو این هفت آسمان
اندر او آید شود یاوه ونهان
تا بدانی آسمانهای سمی
هست عکس مدرکات آدمی

شو ایکی نظرك بری، یعنی یا بنم نظرم، یا خود اسلام صوفیلرینك کشفلری البته حقدر. شویله اولور ایسه، انسانك عقلی هر بر حقیقتی اصل مأخذندن اولگی منبعندن بلاواسطه البته آلابیلور، قران کریمك معجز لسانی هر حقیقتی منبع اولدن حکایت ایده‌بیلور.

عقلك قلبك شو غایت بویوك قابلیتی کسبی توگل، فطریدر. امیلك، یعنی مکتب تربیه‌سندن حسابدن کتابدن تمام غافل اولمق انسانك بویوك قابلیتنه خلل ویرمز. بوڭا کوره، قلبی پاك عقلی صاغ فوق‌العاده انسان طبیعت حقیقتلرینه الوهیت غیبلرینه البته ترجمان اولابیلور؛ ترجمان اولمق بلکه ضروردر.

گر هوا را بند بنهاده شود،
صیقلی را دست بکشاده شود،
آدمی کایینهٔ غیبی بدی
جمله صورتها درو مرسل شدی
گر بصورت وا نماید عقل رو
تیره باشد روز پیش نور او

یعنی: انسانك قلبی عقلی وهم کبی هوا کبی روحانی خسته‌لکلردن سلامت قالابیلسه ایدی، بوتون وجودك بوتون حقیقتلری انسانك عقلنه کشف قیلنور ایدی. عقل اوزینك یوزینی آچار ایسه، کونك نوری عقل نوری یاننده قاراڭلق کبی قالور.

اسلام صوفیلرینك شو کشفیاتلرینی غـایت جاذبیتلی خیاللرینی بن البته تمام ممنونیتله قبول ایدرم. سوزلرینه «علم» اسمی طاقمش مادیونك نظرلری دعوالری بنم نظرمده تمـام اوفاق قالور، جسارتلی دعوالرینه بوتون دلیللری اوزلرینك یالـگز جهللریدر.

حجتش اینست که گوید هر دمی

گر بدی چیزی دیگر من دیدمی.

انسانك طبیعتنده اکثریتله عجیب بر تضاد بولنور: قوت قاشنده، احتیاج پنجه‌سنده انسان تمام ذلیل تمام مسکین قالور، ضعف قاشنده، طوقلق دقیقه‌سنده شیطان کبی متمرد، دیو کبی ظالم اولور؛ اوزی کبی آدملرك نبیلکلرینی انکار ایدر، آغاچلرك طاشلرك حیوانلرك الوهیتنه بوتون قلبیله اعتقاد ایدر. اهل علمك نظرلرنده‌ده غریب بر طارلق بولنور: طبیعتك غایت بویوك غایت عجیب خارقه‌لرینی معجزه‌لرینی هر بر دقیقه‌ده کورور، خلقت خارقه‌لرینك سببلرینی سرلرینی آڭلاماز، تمام حیران اولور؛ صوڭره الوهیت فیضلرندن انسانلرك استفاده‌لرینی، مثلاً، وحی کبی غایت عادی حاللری خارق‌العاده اولمق دعواسیله انکار ایدر.

اهل علم انکار ایدر ایسه، ایدر؛ قلبلری پاك، عقللری صاغ انسانلر حقنده وحی بنم نظرمده تمام عادی تمام طبیعی بر حالدر، انسانك عقلی طبیعت حقیقتلرینه هر وقت ترجمان اولابیلور. عقلك اڭ بویوك اهمیتی ده شودر.

بوڭا کوره، قران کریم، تمـام امی بر کتاب ایسه‌ده، وجود حقیقتلرینی طبیعت حقیقتلرینی اعجاز لسانیله البته تلاوت ایده‌بیلور.

اولـگی مطلب، یعنی خالص توحید عقیده‌سی قران کریمده غایت جزیل غایت عظمتلی تقدیس لسانیله حمد لسانیله ذکر قیلنوب، عقل قاشنده هر جهتله مقبول اقناع اسلوبیله، هم حکیملره هم عادی انسانلره مفهوم اعجاز نظمیله بیان قیلنمشدر.

شو فضیلتیله قران کریم سماوی کتابلرك هر برندن، اولـگی مدنی ادبیاتك همه‌سندن تمام ممتاز اولدی: توراتك انجیلك الوهیت عظمتنه موافق توگل بیانلرندن‌ده، هندوستان، مصر، روما، یونـان کبی اولـگی

مدنی ملتلرڭ خرافی عقیده‌لرنده‌گی عادیلکلرندن‌ده قران کریم تمام پاکدر.

ایکنچی مطلب، حیات انسانیه‌ده هدایت یوللری قران کریم‌ده اصول اولیه‌سیله قوانین کلیه‌سیله آچیق بیان قیلندی.

«ان الله یأمرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها واذا حکمتم بین الناس ان تحکموا بالعدل. ان الله نعما یعظکم به. ان الله کان سمیعاً بصیراً.»

«یا ایها الذین آمنوا کونوا قوامین لله شهداء بالقسط. ولا یجرمنکم شنآن قوم علی ان لا تعدلوا. اعدلوا. هو اقرب للتقوی. واتقوا الله. ان الله خبیر بما تعملون.» کبی

«ان الله یأمر بالعدل والاحسان وایتاء ذی القربی. وینهی عن الفحشاء والمنکر والبغی. یعظکم لعلکم تذکرون» کبی آیت کریمه‌لرده عدالت اساسی بیان قیلندی.

«یا ایها الناس انا خلقناکم من ذکر وانثی، وجعلناکم شعوبا وقبائل لتعارفوا. ان اکرمکم عند الله اتقاکم. ان الله علیم خبیر.» کبی آیت کریمه‌لرده مساوات اساسی بیان قیلندی.

امانتلرڭ هر برینی اهللرینه ویرمك امری ـ انسانلرڭ همه حقوقلرینی وظیفه‌لرینی تمامیله البته جمع ایدر. هر بر انسان بوتون حقوقلرینه بوتون وظیفه‌لرینه یالگز انسانیتله اهل اولور. مدنی، طبیعی همه حقوقلرینی تمامیله حریتله استیفا ایدر، همه وظیفه‌لرینی همه عمللرینی بوتون اختیاریله کامل حریتله ایفا ایدر. قران کریمڭ ملکلره خطابنه کوره، انسان یر یوزنده اللهڭ خلیفه‌سیدر. قادر مطلق، مختار مطلق اللهڭ خلیفه‌سی اولمق شرفیله، انسانڭ اختیاری اقتداری تمامیله مطلق اولور، هر جهتله حر اولور، اهلیتی‌ده تمام کامل اولور. قران کریم‌ده المائده سوره‌سنده

«واذ قال موسی لقومه یا قوم اذکروا نعمة الله علیکم اذ جعل فیکم انبیاء وجعلکم ملوکاً وآتاکم ما لم یؤت احداً من العالمین» آیت کریمه‌سنڭ آچیق افاده‌سنه کوره، اختیارینڭ اقتدارینڭ استقلالنه،

حریتڭ اهلیتڭ کمالنه مالك اولمق جهتیله هر انسان ـ ملکدر، حقوقنه حریتنه استقلالنه شرفنه عزتنه هیچ بر فرد تعدی ایده‌مز.

شریعت اسلامیه‌ده هر بر انسانڭ تمام حریتی دولتڭ بوتون مصلحتلریله توفیق قیلنمشدر. دولت یولنه جمعیت نامنه هیچ بر آدمڭ حقوقی هضم قیلنماز؛ دولتڭ مصلحتلری‌ده افرادڭ هوالرینه قربان قیلنماز. دولت قوتی جمعیت قوتی فردلرڭ حریتلرینه تعدی ایتمز، بلکه حریتلرینی حقوقلرینی تأمین ایدر.

حیات انسانیه‌ده هیئت اجتماعیه‌ده ممکن اولا بیله‌چك عدالتڭ تمام نهایه‌سی ـ شریعت اسلامیه‌ده مطلوبدر.

اوزینڭ حقوقلرینی وظیفه‌لرینی بیلور قدر علم، باشقه‌لرڭ حقوقلرینه تعدی قیلماز قدر شرف، انصاف عدالت اساسلرینه اقامت قیلنمش قانونلری رعایه ایدر قدر اطاعت، باطل دعوتلره انقیاد ایتمز قدر عزت ـ شو دورت فضیلت ایمانیه هیئت اجتماعیه‌ده امنڭ امانڭ اساسیدر، قاعده‌سیدر، حریتڭ روحیدر.

هر بر انسان، انسانیت شرفیله، بوتون حقوقلرینه وظیفه‌لرینه اهل اولور. حقوقڭ هم وظیفه‌لرڭ اڭ درست منشأی اڭ قوتلی حافظی، شریعت اسلامیه نظرنده، انسانڭ ایمانیدر، وجدانیدر.

ایمان ـ انسانڭ بوتون قلبنه استیلا ایتمش یقیندر، خیرات یوللرینه سوق ایدر، شروردن تمام منع ایدر. ایمان، بلا شبهه، عدالت امانت احسان یوللرینه انسانلری هدایت ایدر، خیانت کبی ظلم کبی فساددن منع ایدر.

بوڭا کوره، شریعت اسلامیه، قران کریم ایمانی بوتون فضیلتلرڭ اساسی ایتدی، بوتون عمللرڭ روحی ایتدی.

حیات انسانیه ده ایمان اڭ مهم بر رکندر، انسانلرڭ هر بر حرکتلری ایمانلرینه کوره، قلبلرینڭ سلامتلگنه کوره اولور، قلب سالم اولور ایسه، هر بر اشی سالم اولور، انسانڭ قلبنده بر فساد بولنور ایسه، حرکتی ده او نسبتله فاسد اولور. حیاتڭ گوزللگی ایمانڭ قلبڭ گوزللگیله اولور.

بوڭا کوره، ایمان رکنلرڭ رکنی، عمللرڭ روحی اولدی.

اوچنجی مطلب، نشأت ابدیه، حیات ابدیه عقیده‌سی ـ قران کریم ده توحید عقیده‌سی قدر بویوك اهتماملە بیان قیلنمشدر.

حیات ابدیه عقیده‌سی همه سماوی دینلرڭ، همه عصرلرده همه ملتلرڭ عقیده‌سی ایدی. «البعث بعدالموت» عقیده‌سی، قیامت عقیده‌سی، یعنی «کونلرڭ برنده جانلانوب عمللرینڭ جزالرینی کورمك ایچون هر بر انسان اوزینڭ قبرندن البته قالقه‌چق» عقیده‌سی اساس جهتیله ده تفصیلات جهتیله ده هر نه قدر اختلافلی عقیده ایسه ده، بعدالموت جانلرڭ بقاسی، باشقه بر عالم‌ده روحلرڭ حیاتی، دنیاده‌گی حاللرینه کوره یا نعیم ایچنده یا عذاب ایچنده حیاتلرینڭ دوامی بوتون عصرلرده بوتون انسانلرڭ عقیده‌لری ایدی.

حیات ابدیه عقیده‌سی جامع بر عقیده‌در، بر نیچه عقیده‌لره تحلیل قیلنه بیلور:

١) انسانڭ ایکی عنصری ـ هم روحی هم تنی ـ واردر.

٢) تن فانی ایسه ده، روح فانی توگلدر، بعدالموت باقی اولور.

٣) دنیا حیاتی غایت قیصه بر حیات ایسه ده، صوڭ حیات آخرت حیاتی ابدیدر.

٤) هر بر عملڭ اثری جزاسی واردر، عمللرینڭ هر برینڭ جزالرینه کونلرڭ برنده هر بر انسان البته نائل اولور.

٥) آخرت حیاتی انسانڭ شو کونگی حیاتنه تابعدر، انسان بوراده نصل اولور ایسه، اوراده اویله اولور: بوراده صلاح اهلی ایسه، اوراده سعید اولور؛ بوراده فساد اهلی ایسه، اوراده شقی اولور.

٦) حیات انسانیه عبث توگل، حیاتڭ البته بر غایه‌سی، بویوك غایه‌سی البته واردر:

انسانڭ بوتون حیاتی یالگز تن حیاتنه منحصر اولسه ایدی، عالم وجودده انسانڭ اهمیتی یوق کبی اولور ایدی، حیات تمام عبث اولور ایدی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

۷) حیاتك غایه‌سی سعادتدر، اوزینك سعادتنه هر بر انسان صلاح یولیله البته ایریشه بیلور.

سعادت آرزوسی هر بر انسانك قلبنده فطریدر. شو بویوك آرزو استقبال‌ده سعادتك البته وجودینه قطعی دلالت ایدر. انسانلرك قلبلرینه عنایت الاهیه الیله سعادت آرزوسی احسان قیلنمش ایسه، استقبال‌ده سعادت البته واردر. یوقسه، حکمت الاهیه‌ده کذب نقیصه‌سی یالان سویله‌مك عاری تا ابد قالور ایدی.

نور پنهانست، و جست و جو گواه
کز گزافه دل نمی جوید پناه
گر نبودی حبس دنیارا مناص
نی بدی وحشت، نه دل جستی خلاص.

شو دنیاده انسانك روحك قرارسزلغی باشقه بر عالم‌ده قرارگاهك وجودینه البته دلالت ایدر.

شو یدی عقیده‌لرك هر بری حقیقتدر، فلسفه نظرنده ثابتدر؛ انسانك شرفنه‌ده قیمت وجودیه‌سنه‌ده غایت موافقدر، حیات‌ده انسانلرك استقامتلرینه‌ده ادبلرینه‌ده صلاحلرینه‌ده غایت برکتلی زمیندر، تربیه‌لرینه‌ده غایت مفید بر وسیله‌در.

حیات ابدیه عقیده‌سی او حقیقتلرك هر برینی جمع ایدر. بر تقدیر، برهانیله اثبات ایتمك ممکن اولماز ایسه، نتیجه‌سی غایت بویوك فائده‌سی جهتیله قبول قیلنمق البته لازمدر.

حقیقت - یا برهانیله یاخود نتیجه ادبیه‌سیله قبول قیلنور. سماوی دینلرك هر برنده عقیده‌لرك هر بری اثرلرینه کوره تعلیم قیلنور.

حیات ابدیه عقیده‌سی ایسه انسانلرك تربیه ادبیه‌لرینه غایت بویوك اساسدر، یالگز بر وسیله‌در. انسان‌ده حیات ابدیه اولماسه ایدی، انسانك حیوانلردن فرقی بولنماز ایدی.

بوگا کوره‌ده، حیات ابدیه عقیده‌سی اسلامیت‌ده ایمانك رکنی کبی قیلنمدی.

بوڭا كوره ده، حیات ابدیه عقیده‌سی اسلامیت ده ایماننڭ ركنی كبی قیلندی.

شو كونگی حیات ده انسانلرنڭ لذتلری نعیملری ایكی نوعدر، بری مادیدر، بری روحانیدر. مادی لذتلر اكثریتله سلبی اولوب، عمومیتله فانی اولوب، هر بری یالگز تننڭ لذتیدر. بویوك لذتلر، ابدی نعیملر یالگز روحانی عقلی قلبی اولور.

شو كونگی حیات ده انسان ـ ملك توگل، انساندر. حیات ابدیه‌سنده ده انسان البته انسان اولوب قالاچقدر. حیات ابدیه ده انساننڭ لذتلری ده نعیملری ده، بوڭا كوره، ایكی نوع لذتلرنڭ هر برینی جمع ایدر.

او عالمنڭ لذتلری نعیملری شو كونگی دنیا لذتلرینه بلكه یالگز اسم جهتیله‌گنه موافق اولاچق ایسه ده، لكن حیات ابدیه ده ایكی نوع لذتنڭ هر بری البته بولنه‌چقدر.

ابدی حیاتنڭ مادی لذتلری زحمتدن غمدن خالص اولوب هر نه قدر بویوك اولاچق ایسه ده، حیات ابدیه ده انڭ بویوك سعادت انڭ مرغوب نعیم روحانی اولاچقدر.

قران كریم بشارتی ده شویله در:

«ولكم فیها ما تشتهی انفسكم ولكم فیها ما تدعون. نزلاً من غفور رحیم.»

یعنی: حیات ابدیه ده انسانلره رحیم كریم الوهیت احسانیله ایكی نوع نعیم احسان قیلنه‌چق: بری «ولكم فیها ما تشتهی انفسكم» جمله‌سنده بیان قیلنمش مادی لذتلر، مادی نعیم. مادی لذت، نفسنڭ اشتهاسی اولمق صفتیله، انساننڭ حاجتیدر، كمال توگلدر. دیگری «ولكم فیها ما تدعون» جمله‌سنده بشارت قیلنمش روحانی نعیم. اولگی نعیم انساننڭ اشتهاسنه احتیاجنه اسناد قیلنوب، صوڭ نعیم انساننڭ روحنه انساننڭ كمالنه اسناد قیلنمشدر.

بوڭا كوره، مادی نعیم احتیاج اولوب، روحانی نعیم كمال اولور.

Из фондов Российской национальной библиотеки

حیات ابدیه نعیملرینڭ کنهی، کیفیتی، کمیتی انسانلرگ هیچ برینه معلوم توگلدر.

«فلا تعلم نفس ما اخفی لهم من قرة اعین»

لکن کماللرگ اڭ بویوگی روحانی کمال اولاچقدر:

«وجوه یومئذ ناضرة الی ربها ناظرة»: یعنی او وقت یوزلرگ شادلقلری الوهیت کماللرینڭ هر برینی بلاواسطه اللهدن استفاده‌لری استفاضه‌لری جهتیله اولاچق دیمکدر.

اسلام حکیملرینڭ ده نظرلری شویله‌در.

مولوی عبدالرحمن بن احمدالجامی حضرتلری «جلاءالروح» اسملی گوزل قصیده‌سنده بویورمش:

«نمایشهاست دل را جاودان ز آیینهٔ هستی
و زان اندك نموداری بهشت و حور و غلمانش.»

«جمال دل طلب کن، نی جمال گل! که گر چون خور،
جمال دل شود تابان شود آفاق حیرانش.»

یعنی: بوتون بارلق بوتون وجود صحیفه‌لرنده انسانڭ قلبی ایچون عقلی ایچون غایت بویوك لذتلی نمایشلر منظره‌لر (علوم، حقائق) واردر، جنتڭ اوزی ده حوریه‌لری ده غلمانلری ده لذت هم نعیم جهتیله او علومڭ او حقائقڭ یالڭز اورنه‌کلریدر، اوفاق نمونه‌لریدر. انسان ایچون مطلوب جمال ــ عقلڭ قلبڭ جمالیدر، عقل اوزینڭ یوزینی قویاش کبی آچسه، بوتون انسانیت دنیاسی عقلڭ جمالنه مفتون اولور ایدی.

حیات ابدیه‌ده انسانڭ اڭ بویوك لذتی اڭ بویوك نعیمی روحانی اولوب، روحڭ احاطه‌سی ده علومی ده غایت بویوك اولاچق. مثنوی ده مولانا جلال رومی حضرتلری دیمش:

روح زیبا چونکه وارست از جسد
از خدا بی شك چنین چشمش رسد
صد هزاران غیب پیشش شد بدید
آن چه چشم محرمان بیند بدید

آن چه او اندر کتب برخوانده بود
چشم را در صورت آن برکشود
گلشنی گز بقل روید یکدمست
گلشنی کز عقل روید خرمست.
علمهای بامزه دانسته مان
زان گلستان یك دوسه گل دسته دان
زان زبون این دو سه گل دسته ایم
که در گلزار بر خود بسته ایم.

یعنی: گوزل روح بدندن قوتولور ایسه، عقلی هم کوزی بویوك اولوب، بوتون غائبلری همه حقیقتلری همه اسراری کوروب طوروچی اولور. یاشیللك گلشنی بر ساعتلك ایسه‌ده عقل گلستانی مڭگولکدر. شو کونگی بوتون علوم عقل گلستانندن ایکی اوچ دسته‌در، عقل گلستانلرینڭ قاپولرینی اوزینڭ یوزینه باغلادقدن صوڭ انسان شو کون ایکی اوچ دسته گلك زبونی اولوب قالدی.

قران کریم بویورمش:

«وما هذه الحیاة الدنیا الا لهو ولعب، وان الدار الاخرة لهی الحیوان لو کانوا یعلمون.»

یعنی: شو کونگی حیات تن حیاتی بوتون لذتلریله بوتون عزتلریله برابر، یالگز بر لهودر، ابدی حیاتڭ بر نمونه‌سیدر، یالگز بر لعبدر، اویوندر، وقتلی بر شادلقدر. حقیقی حیات ــ روحڭ ابدی حیاتیدر.

ادب اهللرینڭ بلاغت اهللرینڭ نظرلرینی انتباهلرینی «وان الدار الاخرة لهی الحیوان لو کانوا یعلمون» جمله بلیغه‌سنڭ عجیب ترکیبنه جلب ایدر ایدم.

بوراده حیات سوزی توگل، حیوان سوزی ــ انسانلره توگل، بلکه دارڭ اوزینه اسناد قیلنمشدر. جمله ــ قسم لامیله، تحقیق اداتیله تأکید قیلنوب، تأویل احتماللرندن تمام آزاد قیلنمشدر.

حیوان سوزی ــ وصف اولسه‌ده، مصدر اولسه‌ده ــ حقیقت اولمق اوزره دارڭ اوزینه اسناد قیلنمش ایسه، آیتڭ معناسی نصل اولور؟

هر حال‌ده قران کریمڭ تعلیمنه کوره، انسان مکرم محترم روحانیدر، بعد الموت روحی حیات ابدیه سعادتیله، مادی روحانی نعیملرڭ هر بریله سعید اولاچقدر. انسان سعادتڭ نهایه‌لرینه کمالڭ غایه‌لرینه نائل اولمق مقصدیله وجود لباسلرینی کیمشدر، عقل زینتیله بیزه‌نمشدر.

اسلامیتڭ شو علویتلی عقیده‌سنه قطعی بر برهان بر تقدیر یوق ایسه، بوتون حسیاتمزه بویوك بر علویت ویره‌چك شو عقیده، حیات ابدیه عقیده‌سی قیمت ادبیه‌سی نتیجه ادبیه‌سی جهتیله البته قبول قیلنور.

حکمت نوریله نورلانمش، امید سورمه‌سیله سورمه‌لنمش عقل کوزی حیات ابدیه برهانلرینی ده البته کورر.

قران کریم ده «فاذا سویته ونفخت فیه من روحی» کبی آیت کریمه‌لرڭ افاده‌لرینه کوره، انسانڭ روحی الوهیتڭ یا جزئیدر، یا خود نور الوهیتڭ شعاعیدر. بوڭا کوره، الوهیتڭ ابدیلگی کبی انسانڭ روحی ده ابدی اولور.

ابدی حیاتڭ غایه‌سی نهایه‌سی البته سعادت اولاچقدر.

دیانت لسانی شو کوزل حقیقتی انسانڭ قلبنه وجداننه تلقین ایدر، دیانت لسانی یالان سویله‌مز. الوهیت قلمی شو کوزل حقیقتی وجدان صحیفه‌لرینه یازمشدر، قلم الوهیت‌ده خطا بولنماز.

با تو بی‌لب این زمن من نو بنو
رازهای کهنه گویم می شنو

قران کریمڭ دورتنچی مطلبی: هدایت یوللرینه ارشاد ایتمش اولگی نبیلرڭ، هم‌ده استقامت عدالت اوزرنده عمر ایتمش اولگی امتلرڭ عبرتلی حاللری مفید حکایتلریدر.

اولگی امتلرڭ اولگی نبیلرڭ قصه‌لری تاریخ اولمق اوزره توگل، بلکه عبرت اولمق اوزره قران کریم‌ده تلاوت قیلنمشدر. بوڭا کوره، هیچ برینڭ زمانی، اکثرینڭ مکانی، اسمی ذکر قیلنمایوب؛ اجتهادلری، تعلیملری، هر خصوص‌ده صبرلری، عاقبت اکثرینڭ غلبه‌لری حکایت قیلنمشدر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

اولگی امتلرڭ هر برنده هر عصرده هر یرده نبیلرڭ ظهورینی قران کریم خبر ویرمشدر .

«وان من امة الا خلا فیها نذیر .»

نبیلرڭ هر برینی هر دفعه‌ده غایت بویوك ثنا لسانیله قران کریم ذکر ایدر . نبیلرڭ هر برینی قران کریم تصدیق ایدر ، اولگی شریعتلرڭ اولگی دینلرڭ هر برینی قران کریم تصدیق ایدر ، احترام ایدر .

«آمن الرسول بما انزل الیه من ربه والمومنون . کل آمن بالله وملائکته وکتبه ورسله . لا نفرق بین احد من رسله .»

«قولوا آمنا بالله وما انزل الینا وما انزل الی ابراهیم واسماعیل واسحاق ویعقوب ، والاسباط . وما اوتی موسی وعیسی وما اوتی النبیون من ربهم لا نفرق بین احد منهم ونحن له مسلمون . فان آمنوا بمثل ما آمنتم به فقد اهتدوا . وان تولوا فانما هم فی شقاق . فسیکفیکهم الله . وهو السمیع العلیم . صبغة الله . ومن احسن من الله صبغة . ونحن له عابدون . قل اتحاجوننا فی الله وهو ربنا وربکم . ولنا اعمالنا ولنا اعمالکم . ونحن له مخلصون .»

نبیلرڭ هر برینه ایمان ایتوب ، شریعتلرڭ دینلرڭ ده هر برینه ایمان ایتمك حسبیله ، اسلام عمومی بر دین ، نبی اسلام عمومی بر رسول اولور . بوڭا کوره ده ، قران کریم دیمش :

«قل یا ایها الناس انی رسول الله الیکم جمیعاً .»

«یا ایها الناس قد جاءکم برهان من ربکم وانزلنا الیکم نورا مبیناً .»

همه ملتلرڭ رسوللرینی نبیلرینی شریعتلرینی تصدیق ایتوچی قران کریم ، شریعت ، دیانت ـ البته عمومی اولابیلور ، همه ملتلر طرفندن احترام قیلنه بیلور .

تورات صاحبی محترم شارع موسی علیه الصلاة والسلام حضرتلرینی‌ده ، انجیل صاحبی حکیم عیسی علیه الصلاة والسلام حضرتلرینی ده ، هندوستانڭ بویوك بوددالرینی ده ، ایسکی ایرانڭ موبدلرینی ده ، چینلیلرڭ بویوك عالملرینی ده یونانڭ حکیملرینی ده ، رومانلرڭ شارعلرینی ده اسلام احترام ایدر .

Из фондов Российской Национальной библиотеки

همه دینلری همه نبیلری احترام ایتمك ادبی یالگز قران کریم ده یالگز اسلامیت ده بولنور غایت بویوك بر ادبدر، اسلامیتڭ قران کریمڭ عمومیلگی حقنده غایت اهمیتلی بر امتیازدر، انصافڭ ده غایه سیدر، خلقڭ حرمتلرینی عقیده‌لرینی احترام وظیفه‌لری حقنده قران کریمڭ غایت مهم تعلیمیدر.

نبیلر، حواریلر، کاهنلر حقنده تورات ده انجیل ده حکایت قیلنمش بویوك نقیصه‌لردن منفور افترالردن اوفاق حکایه‌لردن قران کریم تمام پاکدر.

صاحب تورات محترم شارع موسی علیه الصلاة والسلام حضرتلرینی اسلام یهودیلردن زیاده احترام ایدر؛ صاحب انجیل رسول حکیم عیسی علیه الصلاة والسلام حضرتلرینی اسلام خریستیانلردن زیاده احترام ایدر.

عذرا مریم حقنده بایتاق آیت کریمه‌لرده هم ده مخصوص بر ایکی سوره ده قران کریمڭ غایت بویوك ثناسی، مریمڭ حاللری حقنده غایت نزاهتلی جزالتلی لسانله قران کریمڭ غایت بویوك اعتناسی - قران کریمڭ غایت بویوك ادبنه بوتون ملتلری مفتون ایده‌بیلور، یهودلری ده خریستیانلری ده ادب یوللرینه البته ارشاد ایده‌بیلور.

قران کریمده مریم، مریمڭ آناسی، صاحب تورات موسی علیه الصلاة والسلام حضرتلرینڭ آناسی هم قز قارنداشی، ابراهیم خاتونی، فرعون خاتونی، عزیز خاتونی، شعیب قزلری، سبا ملکه‌سی، انسانلرڭ جده‌سی، تحریم سوره‌سنده نبی اسلامڭ ایکی خاتونی، ۵۸ نچی سوره ده مجادله حکایه‌سی تلاوت قیلنمشدر.

اون دورت شو بویوك سیده‌لرڭ اسملری قران کریم صحیفه‌لرنده بوتون امتڭ قلبلرنده ثنا لسانیله تأیید قیلنوب، خاتونلرڭ حرمتلرینه عصمتلرینه ادبلرینه هم‌ده حقوقلرینه اساس قیلنمش ایدی.

تحریم سوره‌سنڭ ابتداسنده ایکی خاتونڭ بویوك حرمتی بوتون موجوداتڭ هم موجدڭ قوتلرینه مقابل قیلندی؛ مجادله سوره‌سنڭ فاتحه‌سنده عادی بر خاتونڭ حالنه الله رب العالمین حضرتلرینڭ اعتناسی عرش الوهیتدن فرمانڭ صدوری تلاوت قیلندی؛ قصص سوره‌سنده شعیب

Из фондов Российской Национальной библиотеки

قزلرینڭ خدمتلری ادبلری استحسان لسانیله حکایت قیلندی.

عذرا مریم حکایه‌سی حامل خاتونلره آغرلق دقیقه‌لرنده اعانه ایتوب اعتنا ایتمك هم ده عفیف خاتونلری تهمتلرنڭ هر برندن ممکن طریقلرنڭ هر بریله حمایه ایتوب شرفلرینی هر جهتله صاقلامق وظیفه‌لرینه غایت گوزل ارشاددر.

قصص سوره‌سنڭ فاتحه‌سنده (٧ - ١٣) آیت کریمه‌لرده موسی آناسنڭ غایت حلاوتلی حکایه‌سی بالالرینی تربیه ایتوچی آنالرنڭ حاللرینه هر جهتله اعتنا ایتمك وظیفه‌لرینی غایت عبرتلی اسلوب اوزره تعلیمدر.

بری حامل بری مرضع ایکی آنا حقنده قران کریمنڭ او قدر بویوك اعتناسی هیئت اجتماعیه‌ده آنالق وظیفه‌لرینڭ غایت بویوك اهمیتلرینه کوره اولسه کرك.

عذرا مریمی یهودلرنڭ تهمتلرندن قران کریمنڭ او قدر جزالتله حمایه‌سی خاتونلرده عفافنڭ عصمتنڭ غایت بویوك قیمتنه غایت بویوك شرفنه کوره اولسه کرك.

النمل سوره‌سنده ٢٢ آیت کریمه‌ده سبا ملکه‌سینڭ عجیب حکایه‌سی خاتونلرنڭ عقللری حسیاتلری ادبلری حقوقلری حقنده برکتلی بر منبع قوتلی بر شاهد اولابیلور: خاتوننڭ پادشاهلغی ریاستی گوزل سیاستی اقرار لسانیله ذکر قیلنوب، عاقبت، بوتون رعیه‌سندن مقدم اهتداسی ده مدح لسانیله بیان قیلنمشدر.

مصر خاتونلرینڭ حکایه‌سنده قران کریمنڭ غایت ادبلی نزاهتی ده خاتونلرنڭ حرمتلرینه غایت قوتلی شاهددر، بویوك بر حجه‌در. مصر ملکه‌سنڭ غرامی تمامیله حکایت قیلنوب، عذری ده تمام آچیق ایضاح قیلنمشدر. «فلما رأینه اکبرنه وقطعن ایدیهن وقلن حاش لله ما هذا بشراً ان هذا الا ملك کریم. قالت فذلکن الذی لمتننی فیه.» آیت کریمه‌سنده مصر ملکه‌سنڭ عذری، هم ده فوق العاده جمال تأثیریله مصر خاتونلرینڭ حیرتلری صوڭره استقامتلری بیان قیلنمشدر.

حکایه‌ده ادبڭ نزاهتڭ غایه‌سی نهایه‌سی شویله اولور. قران کریمڭ شو بویوك ادبی شو کونگی تورات انجیل حکایه‌لرینه نسبت قیلنور

Из фондов Российской национальной библиотеки

ایسه، قران کریم نوری کون کبی ظاهر اولور، خاتونلر حقنده قران کریمڭ غایت بویوك احترامی ده ثابت اولور. انبیالرڭ الڭ بویوکلرینه جنایتلرڭ فحشلرڭ الڭ بویوکلرینی شو کونگی تورات اسناد ایدر ایکن، عادی خاتونلرڭ عادی حاللرینی قران کریم نزاهت لسانیله حکایت ایدر ایسه، سماوی کتابلر آراسنده قران کریمڭ غایت بویوك امتیازی خاتونلر حقنده قران کریمڭ بویوك احترامی کون نوری کبی ثابت اولمازمی؟

سبا ملکه‌سینڭ اولگی کفری هدهد لساننده خاتونڭ اوزینه اسناد قیلنمش ایسه ده، تأدب یولیله نزاهت اسلوبیله اولسه کرك، قران کریم لساننده یالگز قومنه اسناد قیلنمشدر.

شارع حکیمڭ قران کریمڭ لسانلرنده خاتون حقنده شو قدر بویوك ادب رعایه قیلنمق البته فقیهلره ده عبرت اولابیلور، نمونه اولابیلور.

عذرا مریمڭ حکایه‌سنه حمایه‌سنه قران کریمڭ او قدر نزاهتلی جزالتلی لسانله اهتمامی اعتناسی البته غایت مهم بر مقصد ملاحظه‌سیله اولسه کرك: الوهیت عظمتنه نسبتله عذرا مریم عادی بر خاتوندر، اللهڭ بر امه‌سیدر. عادی بر امه حقنده قران کریم او قدر اهتمام ایتمش ایسه، او قدر تأدب ایتمش ایسه، خاتونلرڭ هر بری حقنده اهتمام ایتمك، خاتونلرڭ حرمتلرینی حقوقلرینی هر وقت هر جهتله رعایه ایتمك فقیهلرڭ هر برینه هیئت اجتماعیه اعضالرینڭ هر برینه البته لازم اولور، وظیفه اولور.

مدنی، اجتماعی، سیاسی، دینی، ادبی حقوقلرڭ هر برینی خاتونلرڭ هر برینه شریعت اسلامیه تمامیله کمالیله احسان ایتمشدر. بنم اعتقادم شودر. حقیقت شودر.

مهم حقوقلرڭ بعضلرندن خاتونلر اسلام فقیهلری نظرنده محروم ایسه‌لرده، شو کون مدنیت مرکزلرنده حقوقلرڭ الڭ مهملری خاتونلرڭ اهلیتلرینه تسلیم قیلنمامش ایسه‌ده، حقوقلرڭ هر برینی خاتونلرڭ اهلیتلرینه شریعت اسلامیه تمامیله کمالیله احسان ایتدی.

شو بویوك هم مطلوب حقیقتی اسلامیت حرمتیله قران کریم مددیله اللهڭ اعانه‌سیله کونلرڭ برنده انشاء الله اثبات ایدرم.

Из фондов Российской национальной библиотеки

«لا ابرح حتی ابلغ مجمع البحرین او امضی حقباً.»

بویله بویوك دعوالره بن هر وقت جسارت ایدرم؛ قدرتم قوتم سوقیله توگل، عشقم شوقیله.

عقل راه نا امیدی کی رود عشق باشدکان طرف بر سر دود
لا ابالی عشق باشد نی خرد عقل آن جوید کزو سودی برد
ترکتاز وجانگداز و بی حیا در بلا چون سنك زیر آسیا
سخت رویی که ندارد هیچ پشت بهره جویی را درون خویش کشت

دورتنچی مطلب، یعنی اولگی امتلرك اولگی نبیلرك حکایه‌لری قران کریم‌ده بر نیچه مقصد ایله نازل اولمش ایدی:

١) ترغیب. قد کانت لکم اسوة حسنة فی ابراهیم والذین معه.

٢) آغرلق دقیقه‌لرنده شارع حکیمك شجاعتلی نجدتلی بویوك قلبنه ثبات ویرمك:

«وکلاً نقص علیك من انباء الرسل ما نثبت به فوادك. وجاءك فی هذه‌الحق وموعظة وذکری للمؤمنین.»

٣) رسالتك بویوك برهانی اولمق:

«تلك من انباء الغیب نوحیها الیك. ما کنت تعلمها انت ولا قومك من قبل هذا. فاصبر ان العاقبة للمتقین.»

«ذلك من انباء الغیب نوحیه الیك. وما کنت لدیهم اذ یلقون اقلامهم ایهم یکفل مریم، وما کنت لدیهم اذ یختصمون.»

«وما کنت بجانب الغربی اذ قضینا الی موسی الامر وما کنت من الشاهدین. ولکنا انشأنا قروناً فتطاول علیهم العمر وما کنت ثاویاً فی اهل مدین تتلو علیهم آیاتنا ولکنا کنا مرسلین. وما کنت بجانب الطور اذ نادینا ولکن رحمة من ربك لتنذر قوماً ما اتاهم من نذیر من قبلك. لعلهم یتذکرون.»

عربلرك هر برینه امیلگی قطعاً معلوم بر آدمك لساننده اولگی نبیلرك اولگی امتلرك قصه‌لری الك مفید بر اسلوب اوزرنده بیان قیلنمق البته خارق العاده بر حالدر، رسالت برهانی اولا بیلور. رسالتك

بویوك برهانی اولمق اوزره قران کریم شو آچیق حقیقتی تقدیم ایدر ایدی:

«وما کنت تتلو من قبله من کتاب ولا تخطه بیمینك. اذاً لارتاب المبطلون. بل هو آیات بینات فی صدور الذین اوتوا العلم.»

شو آیت کریمه ده دقتله ملاحظه قیلنەچق بر نیچه نکته واردر:

اولاً: «اذاً لارتاب المبطلون» جمله سنده ارتیاب نیچون یالگز مبطللره اسناد قیلنمش؟

اگرده اولگیلرك کتابلرینی اوقومش اولسه ایدی، یا خود اوزینك الیله کتاب یازمش اولسه ایدی، شو تقدیرده هر بر آدم ارتیاب ایته بیلمزمی ایدی؟

یوق، محق آدم، حقیقت طلب ایتوچی انسان البته ارتیاب ایتمز ایدی.

اولگیلرك کتابلرینی اوقومش اولسه ده، الیله کتاب یازمش اولسه ده، محمدالامین کبی بر انسانك قران کریم کبی بر کتابی حقنده ارتیاب ایتمك یالگز مبطلك شأنیدر.

نبی اسلام ـ حر بدوی عرب آراسنده طوغدی اوسدی: ناقص محیط ایچنده کامل اولدی، دون محیط ایچنده بویوك اولدی، وثنیلر آراسنده موحد اولدی، وحشی طبیعت خلق ایچنده عدالتلی مرحمتلی منصف اولدی، اوهام آراسنده درست اعتقاد صاحبی حکیم اولدی، جاهلیت هم ضلال ایچنده صلاح هم خیر هم هدایت آدمی اولدی. بویوك عقلی، علویتلی اخلاقی، هر وقت هر خصوص ده استقامتی عربلرك هر برینه معلوم اولوب، «الامین»لك اسمیله بوتون عرب آراسنده مقبول معتبر بر آدم ایدی.

قرق یاشنده رسوللك دعوی ایتدی، اون اوچ سنه غایت بویوك زحمتلره صبر ایتوب، عاقبت، غلبه ایتدی، مقصدینه ایرشدی، انسانلره الك گوزل بر کتاب ویردی، الك جامع الك عدالتلی شریعت اجتماعیه ویردی، قوتلی بر دولت تأسیس ایتدی، اولگی نبیلرك اولگی پادشاهلرك اولگی شارعلرك هر برندن زیاده انسانیت دنیاسنه غایت بویوك انقلاب ویردی.

شو قدر بویوك شوکتیله شو قدر قوتلی عظمتیله برابر، اوزی همان اولگی استقامتیله اولگی قناعتیله اولگی اخلاقیله ثابت قالدی.

بویله بر فوق العاده‌لك یر یوزنده نبیلرك هیچ برینه پادشاهلرك هیچ برینه نصیب اولمادی.

اگرده بویله بر آدمك‌ده بوتون عمری بوینچه دعواسی یالان اولابیلور ایسه، باطل بر دعوتك انسانیت دنیاسنده اثری انبیالرك اثرلرندن زیاده اولور ایسه، او وقت دیانت بوتون اساسیله باطل اولور، انسانیت دنیاسنده نبیلرك هیچ بر اهمیتی قالماز، انسانلر حقنده اللهك عنایت‌الاهیه‌سی تمام مغلوب اولور؛ یالان دعوی حق دعوالرك هر برینه اوستون چیقار ایدی.

یعنی: یر یوزنده نبوت رسالت ثابت ایسه، نبی اسلامك نبیلگی رسوللگی البته قطعیدر. ارتیاب، بوگا کوره، یالگز مبطللره اسناد قیلندی.

ثانیاً: قران کریم اولگی کتابلردن انتحال قیلنمش توگل، اوزینك الیله یازلمش اختراع قیلنمش توگل دیدکدن صوك، «بل هو آیات بینات فی صدور الذین اوتوا العلم» جمله‌سنك معناسی نه‌در؟

«بل» کلمه‌سیله اضرابك منتظملگی ایچون بوراده قران کریمك منبعی مصدری بیان قیلنمق لازمدر.

شو نکته اهتمامله دقتله ملاحظه قیلنه‌چق اهمیتلی نقطه‌در.

٤) اولگی نبیلرك اولگی امتلرك قصه‌لری ـ شاهد اولمق اوزره برکتلی منبع اولمق اوزره قران کریم صحیفه‌لرنده تلاوت قیلنمشدر.

لقد کان فی قصصهم عبرة لاولی الالباب.

اولگی امتلرك اجتماعی حاللری، اولگی نبیلرك شریعتلری تعلیملری شوکونگی فقیهلرك اجتهادلرینه اساس، فکرلرینه شاهد، استنباطلرینه برکتلی منبع اولابیلور.

قران کریم‌ده بیان قیلنمش ٥نچی مطلب (٢٤ ص) یعنی هدایت یوللرینی براقمش طاغیلرك عبرتلی قصه‌لری ـ ترهیب مقصدیله تأدیب مقصدیله ایندی.

«قل سیروا فی الارض ثم انظروا کیف کان عاقبة المکذبین.»

«الم یروا کم اهلکنا من قبلهم من قرن مکناهم فی الارض ما لم نمکن لکم وارسلنا السماء علیهم مدراراً وجعلنا الانهار تجری من تحتهم. فاهلکناهم بذنوبهم. وانشأنا من بعدهم قرناً آخرین.»

«وما نرسل المرسلین الا مبشرین ومنذرین. فمن آمن واصلح فلا خوف علیهم ولاهم یحزنون. والذین کذبوا بایاتنا یمسهم العذاب بما یفسقون.»

قران کریمنڭ دورتنچی مطلبی حقنده یوقاریده بیان قیلنمش دورت مقصدنڭ همه‌سی شو ٥نچی مطلبدن ده البته مقصوددر.

قران کریمنڭ آلتنچی مطلبی، تعلیم هم ارشاد طریقلرینی بیان ادبلری (٢٤ ص) متعدد آیت کریمه‌لرده آچیق بیان قیلنمشدر.

النحل سوره‌سنڭ خاتمه‌سنده دورت آیت کریمه‌ده دعوت اسلامیه اوچ مرتبه اوزرینه ترتیب قیلندی:

«ادع الی سبیل ربك بالحکمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتی هی احسن.»

شو غایت موجز آیت کریمه دعوت ادبلرینڭ هر برینی جمع ایتمشدر، یعنی دعوت وظیفه‌لرنده انسانڭ هم زمانڭ حالنه کوره، حرکت ایت.

١) حکمت طریقیله دعوت: قلبی شبهه‌دن، عقلی وهمدن پاك انسانلری دعوت ایدر ایسه‌ڭ، حکمت اعانه‌سیله دعوت ایت.

حکمت، بوراده، حقیقتی برهانیله بیان ایتمك.

٢) موعظه حسنه ـ انسانڭ کوڭلنه قناعت ویره بیلور بیان اعانه‌سیله دعوت ایتمك.

شو ایکی طریقڭ هر برینڭ اهللری واردر، وقتلری واردر.

انسانڭ قلبی شبهه‌دن وهمدن پاك ایسه، اویله انسانلره حکمت فائده ویرور؛ قلبڭ نوری دها زیاده ایسه، گوزل بیان کافی اولور.

٣) جدل طریقی.

قلب‌ده شبهه، غرض، عداوت بولنمق خسته‌لگیله اولگی ایکی طریق مفید اولماز ایسه، اویله انسانلر حقنده «وجادلهم بالتی هی

Из фондов Российской Национальной библиотеки

احسن» آیت کریمه‌سنه کوره جدل طریقی مشروع اولور.

«الڭ گوزل جدال»: شبهه‌سی وار انسان اوزینڭ فکرینی شبهه‌لرینی تام حریتله عرض ایدر؛ او انسانڭ نفرتنه نکولنه یول آچماز کیفیت ده جواب ویرلور، شبهه‌سی آچیق لسانله ازاله قیلنور؛ همان عناد ایدر ایسه، «فان الله یأتی بالشمس من المشرق فأت بها من المغرب» کبی الزامی سوزلره ده التجا قیلنه‌بیلور.

شو اوچ وظیفه‌یی ایفا ایتمش رسول - رسالت وظیفه‌لرینی تمامیله ایفا ایتمش اولوب؛ همه عذرلری قطع ایده‌چك «بلاغ مبین» حاصل اولور. بوندن صوڭ رسول دعوت وظیفه‌لرنده دیگر چاره‌لره التجا ایده‌مز. «ان ربك هو اعلم بمن ضل عن سبیله وهواعلم بالمهتدین» معناسی شودر: یعنی، سنڭ وظیفه‌ڭ تمام اولدی، ضاللری مهتدیلری خدایڭ بیلور.

«ادع الی سبیل ربك» آیت کریمه‌سی تعدی ایتمز انسانلر حقنده ایدی. اما دعوت وظیفه‌سیله قائم داعیلره تعدی ایدر انسانلر حقنده قران کریم «وان عاقبتم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به. ولئن صبرتم لهو خیر للصابرین.» بویورمش.

یعنی: دینڭزه طعن ایتوب اوزڭزه تعدی ایدرلر ایسه، سزده یالڭز مثلیله مقابله ایده‌بیلورسز. لکن صبر ایته‌بیلسه‌ڭز دها گوزل.

شو آیت کریمه «وقاتلوا فی سبیل‌الله الذین یقاتلونکم، ولا تعتدوا ان الله لا یحب المعتدین» آیت کریمه‌سنڭ تام نسخه‌سیدر.

دعوت طریقلری، قران کریمڭ فرماننه کوره، اوچدر. سیف - دعوت قوتی توگل، بلکه دفاع چاره‌سیدر، دولت قوتیدر، ضرورت قورالیدر.

«ولئن صبرتم لهو خیر للصابرین» آیت کریمه‌سنه کوره، صبر ایتمك هر انسان حقنده خیر اولوب، هیچ بر انسان حقنده واجب توگل ایسه ده، «واصبر وما صبرك الا بالله» آیت کریمه‌سنڭ امرینه کوره، صبر ایتمك شارع حکیم حضرتلرینه فرض ایدی.

صبر، صفح، اعراض، احسان، لین آیتلرینڭ هیچ بری نسخ قیلنمادی. امثلرڭ هر برینه ادبدر، نبی اسلام حضرتلری حقنده واجبدر. شرف دائره‌سنده عزت مرکزنده قراری تأمین قیلنمش ایکن، اسلام

هر وقت احسان لین یوللریله حرکت ایدر. سیف آیتلری شو اللهڭ گوزل تدبیری نسخ ایتمك ایچون توگل، بلکه تأیید هم تأبید ایتمك ایچون ایدی.

اسلام ده سیف ـ دعوت قوتی توگل، بلکه دولت حافظیدر، مدافعه قورالیدر.

«لقد ارسلنا رسلنا بالبینات وانزلنا معهم الکتاب والمیزان لیقوم الناس بالقسط. وانزلنا الحدید فیه بأس شدید ومنافع للناس ولیعلم الله من ینصره ورسله بالغیب. ان الله قوی عزیز.»

یعنی: دعوت دینیه، دعوت نبویه بینات برکه‌سیله، کتاب، میزان برکه‌سیله تمام اولور. حدید ـ مدافعه دقیقه‌لرنده یالڭز یاردم ایتمك، اعانه ایتمك یولنده استعمال قیلنور.

فائده ادبیه:

انزال ـ صرف جهتیله «نزول» دن اولور، یاخود «نزل» دن.

«نزول» نڭ معناسی معلوم. «نزل» قوناقلر ایچون حاضرلنمش هر بر شی.

قران کریم ده هر بری واردر: «وانزل من السماء ماء» بوراده «نزول» دن اولمق غالبدر. «قالوا لو شاء ربنا لانزل ملائکة.» بوراده نزولدن اولمق محققدر.

«یا بنی آدم قد انزلنا علیکم لباساً یواری سوآتکم و ریشا.» ـ وانزل لکم من الانعام ثمانیة ازواج» بوراده نزولدن اولمق بعید، البته «نزل» دن اولمق مناسبدر. «نزلاً من عندالله» ـ «نزلاً من غفور رحیم» کبی.

طبیعت مائده‌سی حضورنده انسانلرڭ حیوانلرڭ هر بری اللهڭ مهمانلری اولوب، طبیعت برکتلرینڭ خیراتلرینڭ همه‌سی اللهڭ احسانی اولمق جهتیله همه‌سی نزل اولور.

«وانزلنا الحدید فیه بأس شدید» آیت کریمه‌سی‌ده شو قبیلدندر.

حدید، تیمور ـ غایت بویوك، بلکه اللهڭ بویوك نعمت‌الاهیه اولمق صفتیله البته نزلدر. «وانزلنا الحدید» ـ «وجعلنا الحدید نزلا لکم» معناسنده اولور.

اللهڭ طوغری تفسیر شودر. آسان بر نکته ایسه ده، همه اهل ادبدن بوتون مفسرلردن غائب قالمش اولمق جهتیله، یالڭز شو

Из фондов Российской Национальной библиотеки

کتابم شرفنه صاقلانوب قالمش قیمتلی اهمیتلی فائده در.

این سخن در گوش خورشید ار شدی
سرنگون بر بوی این زیر آمدی

قران کریمنك مطلبلری، قران کریمنك کلیاتی، شریعتنك اساسلری آچیق بیان قیلندی. تکمیل یولندی بعض اهمیتلی مسئله‌لری ینه بیان ایده‌یم.

۱) حکم - قران کریم‌ده غایت بلیغ ایجاز غایت شموللی احاطه نظمیله بیان قیلنور.

مثلاً: میراث حکملری کبی تفصیلاتی غایت اوزون مسئله‌لر النساء سوره‌سنده بش آلتی آیت کریمه ده بوتون تفصیلاتیله هم آچیق هم آسان هم مضبوط صورت ده بیان قیلنمشدر. بن اوزم میراث مسئله‌لرینی بوتون فروعاتیله همه تفصیلاتیله حقوق کتابلرنده فقه کتابلرنده تفتیش ایتدم. قران کریمنك بش آیت کریمه‌سی میراث مسئله‌لرینی تماميله هم آسان هم اساسلی ایتوب تعلیم ایتمشدر، کوردم.

مثلاً: الانعام سوره‌سنده «قل تعالوا اتل ما حرم ربکم علیکم» آیت کریمه‌سندن صونك (۱۵۲-۱۵۳-۱۵٤) اوچ آیت کریمه ده همه حقوقلرنك اصوللری تماميله بلاغتله ایجاز قیلنمشدر: ۱) اللهنك حقی، ۲) آتا آنا حقی، ۳) بالالرنك حقی، ٤) نسب حرمتی، ۵) قلبنك عصمتی. شو بش اصول اولگی آیت کریمه ده بیان قیلنوب، اساسلرینه انسانلری ارشاد ایتمك ایچون «ذلکم وصاکم به لعلکم تعقلون» فاصله‌سی اختیار قیلنمشدر. شو اصولنك اساسلرینه وجهلرینه انسان عقلیله مهتدی اولور.

ایکنچی آیت کریمه ده ینه بش حق تذکیر قیلنمشدر: ۱) یتیملرنك ماللرینی صاقلامق، ۲) کیللری تکمیل ایتمك، ۳) وزنلری ایفا ایتمك، ٤) حکم کبی شهادت کبی حکایت کبی هر بر خصوص‌ده عدالتلی صداقتلی اولمق، ۵) اللهنك عهدینه، شرعنك حکملرینه حقوقنك حرمتنه هر وقت وفا ایتمك. - انسان اوزینك حاللرینی باشقه‌لرنك حاللرینه قیاس ایدر ایسه، شو بش اصولنك اساسلرینی وجهلرینی بیلور؛ بوڭا کوره «ذلکم وصاکم به لعلکم تذکرون» فاصله‌سی شو آیت کریمه ده اختیار قیلنمشدر.

اوزی حقنده باشقه‌لرنڭ خیانتلرینه یالان شهادتلرینه، اوز یتیملرینڭ مظلوملکلرینه هیچ بر انسان البته راضی اولماز. «اوز حالگی فکر ایت ده، باشقه‌لرنڭ یتیملرینه ماللرینه حقلرینه خیانت ایتمه.» دیمك اولور.

«شو حقوقلری شو وظیفه‌لری رعایه ایتمکدر طوغری مستقیم دین. بوڭا اتباع ایت، ضلال یوللرینه اتباع ایتمه.» اوچنچی آیتڭ معناسی شودر.

مثلاً: الاسراء سوره‌سنڭ (٢٣-٣٩) آیت کریمه‌لرنده ١٧ آیت کریمه ده دینڭ بوتون اصوللری حیاتڭ بوتون ادبلری حقوقلری وظیفه‌لری غایت قناعتلی غایت جزالتلی لسانله تعلیم بویورلمشدر. شو اون یدی آیتڭ هر بر جمله‌سی حکمت کلیه‌سیدر، ادب جامعه‌سیدر.

قران کریمڭ هر جمله‌سی بلیغ جزیل جمله جامعه اولور: فاتحه سوره‌سی قران کریمڭ بوتون مطلبلرینی ایجاز ایتمشدر؛ قران کریمڭ بر نیچه آیت کریمه‌سی فقه کتابلرینڭ همه بابلرینی بوتون اصولیله احاطه ایتمشدر. عصر سوره‌سی نه قدر قیصه ایسه ده، حیاتڭ بوتون اصوللرینی آچیق افاده ایدر. «فمن یعمل مثقال ذرة خیراً یره. ومن یعمل مثقال ذرة شراً یره» شو موجز جمله ده عدالت الاهیه قانونی بوتون قوتیله جزالتیله بیان قیلنمشدر.

«ومن یطع الله ورسوله ویخش الله ویتقه فاولئك هم الفائزون» - خذ العفو وأمر بالعرف واعرض عن الجاهلین» کبی آیت کریمه‌لرده استقامتڭ صلاحڭ ادبڭ همه یوللری تعلیم قیلنمشدر. «وکلوا واشربوا ولاتسرفوا» آیت کریمه‌سی اقتصاد ادبلرینی صحت اساسلرینی تمام آچیق سویله‌مشدر.

«واوحینا الی ام موسی ان ارضعیه فاذا خفت علیه فالقیه فی الیم ولا تخافی ولا تحزنی انی رادوه الیك وجاعلوه من المرسلین» کبی،

«وقیل یا ارض ابلعی ماءك ویا سماء اقلعی. وغیض الماء وقضی الامر واستوت علی الجودی. وقیل بعداً للقوم الظالمین» کبی موجز آیت کریمه‌لرڭ افاده‌لری بلاغتلری ادیبلرڭ بلیغلرڭ عقللرینه حیرت یورور، قلبلرینه دهشت ویروب مفتون ایدر.

تا قیامت گر بگویم زین کلام
صد قیامت بگذرد وین ناتمام.

***

قران کریمڭ همه مطلبلری بوتون بیانلری حقنده یوقاری‌ده یازلمش معلومات حق اولور ایسه، ثابت اولور ایسه، قران کریم شعر اولماز، هیچ بر آیت کریمه‌سی شعر اولماز. قران کریمڭ بعض جمله‌لرنده بعض آیت کریمه‌لرنده وزن وار ایسه‌ده، شعر بحرلرینڭ وزنیله متزن ایسه‌ده، هیچ بر جمله‌سی هیچ بر آیت کریمه‌سی شعر توگلدر.

کلامڭ سوزڭ شعرلگی وزنیله توگل، بلکه معناسیله‌در، منشائیله‌در.

کلام - خیال خزینه‌لرنده خیال قوتیله خلق قیلنمش صورتلری حکایت ایدر ایسه، شعر اولور، موزون اولسه‌ده اولماسه‌ده. اوز باشنه موجود حاللری حقیقتلری بیان ایدر ایسه، شعر اولماز، ولو موزون اولسه‌ده.

مثلاً: «فمن شاء فلیومن ومن شاء فلیکفر» جمله‌سی طویل وزنیله موزون ایسه‌ده شعر توگلدر. بوراده شاعرڭ خیالیله خلق قیلنمش معنی یوقدر، بلکه شو جمله یا بر حقیقت انشائیه‌در، یاخود حقیقت خبریه‌در. عقیده‌لرده مسامحه، دین‌ده حریت اساسی حقنده فرمان الاهی اولور ایسه، حقیقت خبریه اولور؛ ضلالدن تنفیر، تهدید یولیله اولور ایسه، حقیقت انشائیه اولور.

مثلاً: «واملی لهم ان کیدی متین» آیت کریمه‌سی متقارب وزنیله موزوندر. شعر توگلدر، شاعرڭ قوه شعریه‌سیله خلق قیلنمش معنی بوراده یوقدر، بلکه قران کریم منکرلرینه معاندلرینه الوهیت قهرینڭ نسبتی حقنده تمام درست بر حقیقتدر.

هم ده

ویخزهم وینصرکم علیهم ویشف صدور قوم مومنین

وافر وزنیله موزون ایسه‌ده،

«ان ینتهوا یغفر لهم ما قد سلف»

«یرید ان یخرجکم من ارضکم بسحره»

Из фондов Российской национальной библиотеки

«وجفان کالجواب وقدور راسیات»
کبی آیت کریمه‌لر رجز وزنیله موزون ایسه‌ده، هیچ بری شعر توگلدر.

عرب بحرلرینڭ هر بری قرآن کریم جمله‌لرنده واردر. لکن بعض جمله‌لرنڭ موزونلگی جهتیله، بوتون قرآن بوتون سوره یاخود بوتون آیت کریمه شعر اولماز.

موزون اولمق شعرنڭ رکنی توگل ایسه‌ده، هر حالده مطلوب مرغوب وصفیدر. اتزان - شعرنڭ بر زینتی ایسه، هیچ بر کلام حقنده عیب اولماز. عادی انسانلرنڭ سوزلری‌ده شاعرلرنڭ انشالری‌ده، نبیلرنڭ ارشادلری‌ده موزون اولا بیلور.

قرآن کریم شعرلکدن تبرئه قیلنمشدر، شعرلك قرآن کریمدن نفی قیلنمشدر. لکن جمله‌لرنده موزونلك البته واردر، هر بر جمله‌سی توگل ایسه‌ده، قرآن کریمنڭ بایتاق جمله‌لری موزوندر. قرآن کریم اللهنڭ کتابیدر، هر بر سوزی اللهنڭ سوزیدر، قرآن کریم‌ده غفلت بولنمق ممکن توگلدر. بوڭا کوره، قرآن کریمنڭ موزون جمله‌لرنده وزن البته قصدیدر.

قرآن کریمی شعرلکدن تبرئه حقنده ادیبلر فقیهلر مفسرلر قرآن کریم جمله‌لرینڭ وزنلرینی انکار ایتمشلر ایسه‌ده، اصابت ایتمه‌مشلر. کوز کوره معلوم بر حقیقتی انکار ایتمك نفی ایتمك فائده ویرمز. صوڭره موزون اولمق شعرنڭ عیبی توگل، بلکه گوزل جهتیدر، قرآن کریمدن موزونلگی نفی ایتمك بوڭا کوره حاجت توگلدر.

شعر - هوا الیله خیال خزینه‌لرنده خلق قیلنور صورتلردن فانتازیه‌لردن عبارتدر. شعرنڭ معناسی اوز باشنه موجود اولمایوب، یالڭز شاعرنڭ خیالنده خلق قیلنمش اولور. صورت شعریه اکثریتله موهوم اولور.

خیال قوتیله، تالانت قدرتیله، تأثر برکه‌سیله، وهم تلقینیله خلق قیلنمش تصویر - شعردر. شعر، شو معناسیله، قرآن کریم‌ده یوقدر. شعرلك قرآن کریمدن نفی قیلنمش ایسه، قرآن کریم شعرلکدن تبرئه قیلنمش ایسه، شعرنڭ شو معناسی اراده قیلنمشدر. یوقسه، موزونلگی نفی قیلنمامشدر.

موزون اولمق کلام‌ده مطلوب توگل ایسه، هیچ بر کلام حقنده عیب توگلدر. بلکه «ورتلناه ترتیلاً» ـ «ورتل القران ترتیلا» آیت کریمه‌لرینڭ افاده‌لرینه کوره، قرآن کریم موزوندر، عرب بحرلرینڭ وزنلریله اولماسه‌ده، اوزینه مخصوص انتظام، اتزان قران کریم آیت کریمه‌لرنده واردر، مطلوبدر. بعضلری، مثلاً «لن تنالوا البر حتی ـ تنفقوا مما تحبون» کبی، «قل هو الرحمن آمنا به» کبی «ومن یتق الله یجعل له ویرزقه من حیث لا یحتسب» کبی جمله‌لری بحرلرڭ وزنیله‌ده موزون اولا بیلور.

قران کریم‌ده «وما تنزلت به الشیاطین. وما ینبغی لهم وما یستطیعون کبی «هل انبئکم علی من تنزل الشیاطین. تنزل علی کل افاك اثیم. یلقون السمع واکثرهم کاذبون» کبی «وما علمناه الشعر وما ینبغی له» کبی آیت کریمه‌لرده قران کریمدن شعرلك نفی قیلنمش ایسه، موزونلك زینتی توگل، بلکه منشأ جهتی بیان قیلنمشدر. یعنی:

قران کریمڭ معنالری، قران کریمڭ نظمی روح القدس امانتیله عرش الوهیتدن محمد الامینڭ پاك قلبنه ایندی.

شعر ـ شاعرلرڭ خیاللرنده دماغلرنده وهم قوتیله شیطان وسوسه‌سیله خلق قیلنور، یاخود رحمت ملکلرینڭ املاسیله روح القدس الهامیله افاضه قیلنوب کشف قیلنور.

وهم قوتیله شیطان الهامیله اولور ایسه، شعرڭ معناسی اکثریتله بلاغت لباسنه بورکنمش باطل اولور، هوا اولور؛ ملك الهامیله روح القدس افاضه‌سیله اولور ایسه، حقیقت اولور، حکمت اولور.

بوڭا کوره، شعر همه ملتلرڭ بوتون حکمتلرینه همه علویتلرینه دیوان اولمشدر، بوڭا کوره شعر لسان نبوت‌ده مدح قیلنمشدر.

«روی البخاری عن ابی بن کعب ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ان من الشعر لحکمة.

امام احمد روایت ایتمش: «التفت حسان الی ابی هریرة فقال انشدك بالله هل سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول اجب عنی اللهم ایده بروح القدس.

شارع حکیم حضرتلری صحابی حسان جنابلرینه دیه ایدی: «ق
وروح القدس معك.»

شعر - عصر سعادتده معتبر ایدی؛ ابو بکر، عمر، علی - شا
ایدی. جاهلیت شعرلرینڭ اکثری ضائع اولمش ایسه‌ده، خلیفه ع
حضرتلرینڭ فرمانیله تدوین بسمله‌سی باشلاندی؛ امتڭ بویوکلر
جاهلیت شعرلرینی عرب ماده‌لرینی تمامیله تدوین ایتدیلر. اسلامیتـ
اولگی عصرلرنده شعر ادب مجلسلرینڭ زینتی ایدی، اسلام صوفیلرینـ
بویوکلری شاعر ایدی، ایران شاعرلرینڭ بویوکلری اسلامیتدن صو
ثوره‌دی، فردوسیلر، خاقانیلر، سعدیلر انوریلر حافظلر بیدللر، جامیلر
عمومیتله ادب دنیاسینڭ یاقتی قویاشلری همه‌سی اسلام بالالریدر.

هر حالده شعر - اسلامیتده ادب خزینه‌سی ایدی، حکمـ
دیوانی ایدی، شاعرلك قیمتلی بر صناعت، قوتلی بر ملکه، بویوك
شرف ایدی.

شعر - صورت نظمیه‌سی جهتیله، دیه‌لم، البته گوزللر، روحی جهـ
معناسی جهتیله حق اولا بیلور، باطل اولا بیلور، مفید اولا بیلور، مفسـ
اولا بیلور. بوڭا کوره یا ممدوح اولور، یاخود مذموم اولور.

شعر لسان شارعده مدح قیلنمش ایسه، معناسی جهتیله ایدی
ذم قیلنمش ایسه، معناسنه مقصدینه نتیجه‌سنه کوره ایدی.

ام المومنین سیده عائشه حضرتلری دیه ایدی: «الشعر کلا
فمنه حسن، ومنه قبیح. فخذ الحسن، ودع القبیح.»

قران کریم شعرلکدن، نبی حکیم شاعرلکدن تبرئه قیلنمش ایـ
بوراده یالگز وزن یالگز نظم خصوصیتی ملحوظ توگل ایدی. بلـ
سوزڭ منشأ جهتی مقصد جهتی ملحوظ ایدی.

درست، شارع حکیم امی ایدی، اوقومادی، یازمادی، حسـ
اوگره‌نمه‌دی، شاعرلر کبی شعر سویله‌مه‌دی، قصیده‌لری یوق ایدی
ایام عربدن، انساب عربدن، دیه‌لم، خبری یوق ایدی. لکن
صناعتلرڭ هر برینه قوتی قدرتی تام ایدی، صناعتلرڭ هیچ برینه تنـ
ایتمه‌دی، بوتون قوتی بوتون قدرتی بوتون قابلیتی رسوللك شار

Из фондов Российской национальной библиотеки

ظیفه‌لرینه متوجه ایدی. سویله‌دی، اڭ بلیغ خطیب اولدی؛ میل ایتسه
دی، شعر سویله‌سه ایدی، اڭ بویوك اڭ طوغری اڭ قوتلی شاعر
رلور ایدی.

بن ده، مثلاً، شاعرلك یوق، عاجزلگم سببیله در؛ لکن، محمد
امین صلی الله علیه وسلم حضرتلرنده شاعرلك یوق شارعلگی بویوکلگی
سببیله در.

«وما علمناه الشعر وما ینبغی له» آیت کریمه‌سینڭ ده معناسی
اده‌سی شودر.

یعنی: شاعرلك شارع حکیم شرفنه نسبتله کمال توگلدر. شاعرلك
ز باشنه نه قدر بویوك بر فضیلت ایسه‌ده، شارعلك بویوکلگنه نسبتله
عرلك فضیلتی دوندر. شارعلرڭ رتبه‌لرینی، عنایت الاهیه بویوك ایتدی؛
کا کوره، حکمت الاهیه شارعلرڭ هیچ برینه شاعرلك صناعتلرینی تعلیم
مه‌دی.

«ان هو الا ذکر وقران مبین»

یعنی: نبی اسلامڭ سوزی شعر توگلدر، بلکه ذکردر، حرمتی
سیتی بویوك نظمدر، اڭ آز تذکر قوتیله قبول قیلنه بیله‌چك ابتدائی
قتدر. هم ده قراندر، بیانلرینی دلیللریله جمع ایدر؛ مبیندر، انسانلرڭ
ون حاجتلرینی ایضاح ایدر.

شو بیان برکه‌سنده اهمیتلی بر مسئله دینیه بلکه بر مسئله ادبیه
قیلنمش اولسه کرك.

«قران کریم شعر توگلدر، شارع حکیم شاعر توگلدر» مسئله‌سی
ن کریمڭ قطعی بر دعواسی ایسه‌ده، بوتون مسلمانلرڭ عقیده‌سی
ه‌ده، شو مهم مسئله حقنده بلاغت اهللرینڭ مفسرلرڭ بیانلری،
ڭ یالگز وزن جهتلرینه منصرف اولمق جهتیله، قناعت ویره بیلورلك
ل ایدی. وزن، مطلوب بر کمال توگل ایسه، لا اقل، عیب توگلدر.
ر بر گناه توگلدر. صوڭره، وزن شعرڭ رکنی ده توگلدر؛ موزون
یوب، شعر اولمق البته ممکندر. بوڭا کوره، بلاغت اهللرینڭ
ری ناقصدر، بلکه خطادر. ناقصدر: زیرا وزن شعرڭ روحی

Из фондов Российской национальной библиотеки

توگل، رکنی توگل، بلکه گوزل بر زینتیدر. خطادر: چونکه
وزنیله اولماسه‌ده قران کریم نظمی موزوندر، ترتیل قران کریم
کریمه‌لرنده مطلوبدر، بحور وزنیله‌ده موزون جمله‌لر آیت
قران کریم‌ده کوبدر.

«والنجم اذا هوی، ماضل صاحبکم وما غوی، وما ینطق عن الهوی
ان هو الا وحی یوحی. علمه شدید القوی. ذومره فاستوی.»

شو آیت کریمه‌لرده قران کریمڭ حقیقتی، قران کریمڭ
مصدری تمام آچیق بیان قیلنمشدر.

عربلرڭ همه‌سنه معلوم ثریا کبی شعری کبی یولدوزلرڭ
قسم ایتوب، قران کریم دیمش: همه حالّلری سزه معلوم صاحبگز
الامین ضال توگلدر، علم جهتیله مهتدیدر، غاوی توگلدر، قصد
عمل جهتیله طوغریدر. هیچ بر سوزی وهمدن هوادن صادر اولمادی
بلکه هر بر سوزی شدید القوی روحڭ تعلیمیله ایدی. (شدید القوی
همه قوتلری، یعنی عقلی، اراده‌سی، اختیاری، کلامی، سمعی، بصری
شدید روحدر.) صاحبگز محمد الامین ذومره‌در: یعنی قوتی بویوکدر
صاغدر، صورتی‌ده جمیلدر، اوزی‌ده جلیلدر.

بوڭا کوره‌ده قران کریم شعر توگلدر، بلکه شدید القوی رو
القدس امانتیله واسطه‌سیله محمد الامینڭ قوتلی هم پاك قلبنه و
قیلنمش حقیقت الاهیه‌در.

«فلا اقسم بالخنس الجواری الکنس واللیل اذا عسعس والص
اذا تنفس انه لقول رسول کریم ذی قوة عند ذی العرش مکین مطاع
امین وما صاحبکم بمجنون ولقد رآه بالافق المبین وما هو علی الغی
بضنین وما هو بقول شیطان رجیم.»

تکویر سوره‌سنڭ شو آیت کریمه‌لری النجم سوره‌سنڭ فاتحه
برابر قران کریمڭ منبعی هم سندی حقنده‌در. قران کریمڭ منب
مصدری حقیقتدر، سندی عالیدر: منبع حقیقتدن روح امین واسطه
محمد الامین حضرتلرینڭ قوتلی قلبنه القا قیلنمش نوردر.

بوڭا کوره‌ده قران کریم شعر توگلدر. هر حال‌ده شعرلك نف

کویمدن نفی قیلنمش ایسه، قران کریم شعرلکدن تبرئه قیلنمش ایسه، منشأ جهتیله، روح جهتیله ایدی. وزن جهتیله توگل ایدی. بنم شو بیانم بلاغت اهللرینڭ بیانلرینه بلکه تدارك اولا بیلور.

این سخن در گوش خورشید ارشدی
سرنگون بر بوی این زیر آمدی.

٤) اسلامڭ معناسی نه در؟

لسان شارعده اسلام سوزینڭ مختلف معنالری متفاوت درجه‌لری واردر.

اسلام یالگز لسان اعترافنه اطلاق قیلنوب، ایماندن دون اولور: «قالت الاعراب آمنا. قل لم تومنوا ولکن قولوا اسلمنا. ولما یدخل الایمان فی قلوبکم.»

لسان اعترافیله برابر قلبڭ اعتقادی، عملڭ وفاسی، هر خصوص‌ده وجدانڭ رضاسی‌ده بولنور ایسه، ایماندن اوستون اولور:

«اذ قال له ربه اسلم قال اسلمت لرب العالمین.» آیت کریمه‌سی سید الانبیا ابراهیم حقنده‌در.

اسلام - سلم ماده‌سندن افعال اولمق جهتیله، - صلح، امان، سلام اساسلری اوزرنده حیات معناسنده اولور:

«یا ایها الذین آمنوا ادخلوا فی السلم کافه.»
«ان الدین عند الله الاسلام.»
«ومن یبتغ غیر الاسلام دیناً فلن یقبل منه.»

اسلام - هیئت اجتماعیه‌ده شریعت کلیه شریعت عمومیه اولمق صفتیله شو معنی‌ده اولور.

هیئت اجتماعیه‌ده انسانلرڭ حیاتی - یالگز امن، یالگز انتظام اساسلریله تأمین قیلنه بیلور. بوڭا کوره، «یا ایها الذین آمنوا ادخلوا فی السلم کافه» - «وان جنحوا للسلم فاجنح لها» - ان الدین عند الله الاسلام.» آیت کریمه‌لرینڭ معنالری بر اولوب، اسلام - انتظام دائره‌لرینه امن دائره‌لرینه داخل اولمق معناسنده اولور.

Из фондов Российской национальной библиотеки

اسلام ـ حق حضورنده حقیقت حضورنده عقلنڭ قلبنڭ انقیادی معناسیله‌ده استعمال قیلنمشدر:

«الا من یؤمن بایاتنا فهم مسلمون»

«یحکم بها النبیون الذین اسلموا.»

اسلام ـ سلامه مادەسندن اولمق جهتیله، عیوبدن آفتلردن پاك اولمق معناسیله‌ده مستعملدر. «ان الدین عند الله الاسلام» آیت کریمه‌سی شو معنی‌ده اولا بیلور: اوهامدن پاك عقیده، تقلیددن پاك عمل، فساددن پاك قلب معناسنده اولور.

«الا لله الدین الخالص» آیت کریمه‌سنڭ ده معناسی شودر.

شو معنالرڭ هر بری ـ اسلامڭ رکنیدر: حق حضورنده حقیقت حضورنده انقیاد ایتمك، اوهامدن تقلیددن گناهدن آفتلردن پاك اولمق خالص اولمق، امان، انتظام دائره‌لرینه داخل اولمق معنالری اسلامڭ افاده‌سنه تمامیله البته مندرجدر. «ان الدین عند الله الاسلام» آیت کریمه‌سی شو معنالرڭ هر برینی احاطه ایدر.

ایمان، اسلام کبی، حق عقیده‌لری بوتون خیراتلری گوزل اخلاقی، پاك حسیاتی تمامیله جمع ایدر. انسانلرڭ سعادتنه اساس قیلنمش ایمان البته شودر.

درست، همه مؤمنلری اوزینڭ کوله‌گه‌سی تحتنه جمع ایده‌چك سانجاق اولمق اعتباریله، کوکلره قدر رفع قیلنمش «لوای دعوت» اولمق جهتیله، همه مؤمنلری قارندش ایدر بر شعار اولمق صفتیله، ایمان ـ «لا اله الا الله محمد رسول الله» سوزینی هم جانله هم لسانله سویله‌مکدن عبارتدر.

بر آدم شو سانجاق کوله‌گه‌سی دائره‌سنه کلور ایسه، شو مقدس کلمه‌یی اوزینڭ لساننه ورد قیلور ایسه، اسلام قبله‌سنه یوزیله کوڭلیله متوجه اولور ایسه، او آدم ملت اسلامیه اعضاسی اولور.

شو مقدس کلمه طیبه، عمومی بر شعار کلی بر جامعه اولمق جهتیله اسلامیت نظرنده مقدس هم محترم ایمان اولور، همه مومنلر آراسنده

معنوی بر نسب اولوب، قان قارنداشلگی کبی ایمان قارنداشلگی‌ده همه مومنلری قارنداش ایدر.

شریعتك ایکی بویوك منبعی واردر: ١) بری قران کریم، ٢) دیگری سنت نبویه‌در، دیمش ایدك (ص - ٧) قران کریمك تعلیملرینی اجمال ایتدك. ایندی سنت نبویه تعلیملرینی‌ده اجمال ایده‌یك.

قران کریمك بیاننه کوره، هم قران کریمك هم سنتك منبعی بردر.

«وما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی.»

«وانزل‌الله علیك‌الکتاب والحکمة وعلمك ما لم تکن تعلم وکان فضل الله علیك عظیماً.»

شو آیت کریمه‌ده کتاب بعدنده ذکر قیلنمش حکمت - سنت نبویه‌در. هیئت اجتماعیه‌ده حیات قانونلرینه انتظام اصوللرینه دائر شارع حکیم حضرتلرینك تعلیملریدر.

سندیله ثابت سنت نبویه‌لرك همه‌سی طوپلانور ایسه، بویوك بر حکمت دیوانی اولور، اڭ علویتلی اڭ گوزل حیات ادبی اولور، اڭ معقول اڭ عدالتلی اجتماع قانونی اولور. شو صحیفه‌لرك یوزینی سنت نبویه نمونه‌لریله تزیین ایده‌یم:

«لا تزال امتی بخیر ما لم تر الامانة مغنماً والصدقة مغرماً.»

«رحم الله عبداً قال خیر فغنم، او سکت فسلم.»

«الید العلیا خیر من الید السفلی.»

«ثلاث منجیات، وثلاث مهلکات. فاما المنجیات: فخشیةالله فی‌السر والعلانیة، والاقتصاد فی‌الغنی والفقر، والحکم بالعدل فی الرضا والغضب. واما المهلکات فشح مطاع، وهوی متبع، واعجاب المرء بنفسه.»

«اد الامانة الی من ائتمنك ولا تخن من خانك.»

«نزلت المعونة علی قدر المؤونة.»

«ما هلك امرؤ عرف قدره.»

«اذا حدث احدکم فلا یکذب، واذا وعد فلا یخلف، واذا اؤتمن فلا یخن.»

«الغنم بالغرم.»

سنت امامرلرینڭ بیانلرینه کوره، دینڭ ادبڭ حیاتڭ همه اصوللری تماميله دورت سنت جامعه ده اجمال قیلنمشدر:

١) انما الاعمال بالنیات. وانما لکل امری ما نوی.»

٢) من حسن اسلام المرء ترکه ما لا یعنیه.»

٣) لا یؤمن احدکم حتی یحب لاخیه ما یحب لنفسه.

٤) «ان الحرام بین والحلال بین. وبینهما مشتبهات لا یعلمهن کثیر من الناس. فمن اتقی الشبهات استبرأ لدینه وعرضه الا وان فی الجسد مضغة اذا صلحت صلح الجسد کله. واذا فسدت فسد الجسد کله. الا وهی القلب.»

سنت نبویه‌لرڭ تعلیملرینه کوره حیات ادبی: ١) نظافت، ٢) سماحت، ٣) عدالت اساسلری اوزرنده قائمدر.

نظافت: بدنڭ، لباسڭ، مکانڭ پاکلگیدر.

سماحت: اسیرلکدن عقلڭ قلبڭ روحڭ آزادلغیدر، یعنی وهم، حرص، تقلید اسیرلکلرندن انسانڭ حریتیدر. اشتها اسیرلگندن آزاد اولمق ـ عفت اولور؛ استراحت اسیرلگندن آزاد اولمق اجتهاد اولور؛ مال بنده‌لگندن آزاد اولمق سخاوت اولور؛ غضب اسیرلگندن آزاد اولمق ـ عفو اولور.

عدالت: هیئت اجتماعیه‌ده دولت‌ده انتظامڭ الڭ قوتلی اساسیدر.

شارع حکیم حضرتلرینڭ سنت نبویه‌لری حیات ادبلرینڭ اجتماع اصوللرینڭ هر برینی بوتون تفصیلاتیله الڭ فصیح لسانله بیان ایتمشدر.

بنم ایمانم قطعیدر: قران کریمڭ آیت کریمه‌لری شارع حکیمڭ سنت نبویه‌لری تمام طوپلانوب، معصوم امتڭ حر عقلی شریعت اجتماعیه تألیف ایدر ایسه، شریعت اسلامیه الڭ گوزل الڭ عدالتلی شریعت اولور، مثلی بولنماز بویوك بر قانون اولور.

اسلام ـ قران کریمله سنت نبویه‌سیله ـ بدویت دنیاسنده طلوع ایتوب، باش‌ده عربستان بلادینه، نهایت، بوتون یر یوزینه غایت بویوك انقلاب ویردی. دینی انقلاب، سیاسی انقلاب، اجتماعی انقلاب بوتون یر یوزینه اسلامیت روحیله اسلامیت نوریله سرایت ایتدی.

عربستان چوللرنده، شدت هم حریت‌النده تربیه کورمش بدوی عربلرك روحلری قوتلی، فکرلری آچیق، عزتلری بویوك، طبیعتلری صاف، لسانلری بلیغ ایدی. یعنی حاضرلك کامل ایدی. اجتماعی روح نفخ قیلنه‌چق اجتماعی بدن تمام تسویه قیلنمش ایدی.

تمام تسویه قیلنمش اجتماعی بدنڭ طامورلرینه قلبنه اسلامیت روحی نفخ قیلندی؛ حقانیت، عدالت آیاقلریله دولت اسلامیه قوت اساسنه باصدی، امت عربیه اسلامیت روحیله ریاست عرشلری اوزرینه چیقدی، مدنیت ملکلری اسلام شوکتی حضورنده سجده ایتدی.

اسلامیت بویوك بر رسالت عمومیه ایدی، نهایت، بویوك بر دولت اولدی. بوڭا کوره قانون تدوین ایتمك احتیاجی‌ده حس قیلندی.

یونان، مثلاً، اوفاق بر دولت ایدی، قانون تدویننه احتیاجی یوق ایدی. روما بویوك بر دولت ایدی، بوڭا کوره قانون وضع ایتدی. روما قانونی اون اون‌بش عصر ایچنده طوپلانوب، نهایت یوستینیان عهدنده تدوین قیلنه‌بیلدی. روما اوزینڭ قانونلرینی شرقدن استعاره ایته ایدی، روما فقیهلرینڭ اجتهادیله علوم فقهیه رومادە اتقان قیلندی. فتوحات برکه‌سنده روما قانونلری شرق طرفلرینه‌ده طاralدی؛ اسکی روما قانونلری شو کونگی مدنیت قانونلرینه‌ده اساس اولدی.

دولت اسلامیه نه قدر تیز تأسیس قیلنمش ایسه، اسلامڭ شریعتی ده او قدر تیز تدوین قیلندی. ۲۳ سنه‌لك عصر سعادت ده شریعت اسلامیه بوتون اصولیله بوتون اساسیله تبلیغ قیلنوب، عاقبت ایکی عصر ایچنده تدوین قیلنوب، عالمڭ اڭ گوزل شریعتی اولدی.

قران کریمڭ آیت کریمه‌لرنده اصحاب کرامڭ کیڭ کوڭللرنده شریعت اسلامیه حفظ قیلنوب، تابعیلرڭ اجتهادلریله فقه اساسلری تمامیله تأسیس قیلندی؛ تدوین بسمله‌سی امام ابوحنیفه امام مالك

امام شافعی امام احمد کبی مجتهدلرك شرفنه قالمش ایدی.

اختلاف اصحاب کرام دورنده ده وار ایدی، حتی عصر رسالت ده اختلاف وار ایدی، نظر اختلافی ایدی، طبیعی اختلاف ایدی. غرض، دسیسه بولنمق ممکن توگل ایدی. اصحاب کرامك سیاسی اختلافلری ده فقهك اساسلرینه فقهك فروعاتنه ذره قدر تأثیر ایتمز ایدی.

اصحاب کرامك فقیهلری وار ایدی، امیرلری وار ایدی، مجاهدلری وار ایدی. فقیهلری تعلیم قصدیله، مجاهدلری فتوحات شوقیله یر یوزینه طارالدی. یات خلقك یات ملتلرك یرلریله دولتلریله برابر قانونلری ده فقهلری ده البته دولت اسلامیه النه ایرشدی. بوڭا کوره روما قانونلری ده یهود شریعتی‌ده اسلام فقیهلرینه البته معلوم اولابیلور ایدی، روما قانونلری یهود شریعتی تدوین قیلنه‌چق فقه مذهبلرینه البته تأثیر ایته‌بیلور ایدی. لکن امی بر رسول لسانیله تبلیغ قیلنمش شریعت اسلامیه اولگی قانونلرك اسکی شریعتلرك تأثیرندن تدوین ساعتنه قدر آزاد قالوب، خالص فقه اسلام اولمق اوزره تدوین قیلندی.

٢٣ سنه‌لك عصر سعادت‌ده شریعتك بوتون منبعی قرآن کریم ایدی، سنت نبویه‌ایدی. شارع امی ایدی، مکه‌ده ایدی مدینه‌ده ایدی، اوقومادی یازمادی، روما قانونلرندن یهود شریعتندن تمام غافل ایدی، روما یوریستلرینی یهود فقیهلرینی کورمه‌دی. بوڭا کوره، یات ملتلردن استعاره یوللری تمام باغلی ایدی، استعاره احتماللری ده ممکن توگل ایدی.

قرآن کریم تمامیله کمالیله، سنت نبویه بوتون فروعاتیله صحابه‌لرك عهده‌لرنده ذمه‌لرنده مقدس امانت مقدس وظیفه اولوب قالدی. صحابه‌لرك ابو بکر، عمر، عثمان، علی، عبادله، معاذ بن جبل، زید بن ثابت کبی الڭ معتبر الڭ بویوك فقیهلری هر بری - بوتون ترجمه‌لری تمام معلوم آدملر ایدی، هیچ بری روما قانونلرندن یهود شریعتندن خبردار توگل ایدی.

تابعیلر صحابیلردن قرآن کریمی سنت نبویه‌لری صحابیلرك حکملرینی تمامیله حمل ایتدیلر. فقه اسلامك الڭ بویوك شعبه‌سی حجازده مدینه ده مکه ده بوتون اصولیله بوتون فروعاتیله تأسیس قیلندی، تمام اولدی.

اسلامڭ اڭ بویوك فقیهلری سعید بن المسیب، خارجه بن زید، سلیمان بن یسار، قاسم بن محمد، عروة بن الزبیر، عطاء بن ابی رباح، طاووس بن کیسان، مجاهد بن جبیر کبی تابعیلر ایدی، بوتون استفاده‌لری اصحاب کرام حضرتلرندن ایدی، قلبلری عقللری قران کریم آیت کریمه‌لریله شارع حکیم سنتلریله تمام مشغول اولوب، طوق اولوب، همه نرسه‌دن بوش ایدی؛ وقتڭ مدنیتی، روما قانونلری، یهود شریعتی حجاز قطعه‌سندن دور ایدی. مکه ده مدینه ده یهودیلر وار ایسه ده، «لتجدن اشد الناس عداوة للذین آمنوا الیهود والذین اشرکوا» ـ «یا ایها الذین آمنوا لا تتولوا قوماً غضب الله علیهم» کبی آیت کریمه‌لرڭ قطعی آچیق فرمانلریله استفاده یوللری تمام قاپانمش ایدی؛ صحابیلرڭ تابعیلرڭ عزت دینیه‌لری ده استفاده احتماللرینی تمام قطع ایتمش ایدی؛ یات ملتلره تورات آیتلرینه یهود فقیهلرینڭ خیانتلری قران کریمڭ شهادتیله معلوم اولدقدن صوڭ، یهود فقیهلرینه تابعیلرڭ مراجعتلری ده البته تمام ممتنع ایدی؛ «لو کان موسی حیاً لما وسعه الا اتباعی» ـ «وانی قد ترکت فیکم ما لن تضلوا بعده ان اعتصمتم به» کبی ارشادیله تورات تلمود تعلیملرینه صحابیلرڭ تابعیلرڭ مراجعتلرینی تمامیله منع ایتمش ایدی شارع حکیم علیه الصلاة والسلام حضرتلری.

صحابیلرڭ تابعیلرڭ اجتهادیله حجاز قطعه‌سنده مکه ده مدینه ده فقه اسلام تمامیله تأسیس قیلنوب، امام مالك کبی امام شافعی کبی بویوك مجتهدلرڭ همتیله معرفتیله فقه مسئله‌لری فقه اصوللری تدوین قیلندی.

حجاز مکتبی، یعنی حجاز فقیهلرینڭ معرفتیله تدوین قیلنمش فقه ـ خالص ایدی، روما قانونلرینڭ یهود فقیهلرینڭ تأثیرلرندن تمام آزاد قالدی. اولگی عصرده امویلر عصرنده حجاز بوتون اسلام دنیاسنه هر خصوص ده مرجع ایدی؛ سیاسی اجتماعی مسئله‌لرڭ هر بری حجاز فقیهلرینڭ فتوالریله حل قیلنور ایدی.

فقه اسلامڭ اڭ بویوك بر شعبه‌سی، اڭ معتبر بر مکتبی ـ شویله تأسیس قیلندی.

اصحاب کرامنڭ فقیهلری مجاهدلری فتوحات شوقیله دعوت اسلامیه آرزوسیله عراق قطعه‌لرینه استیلا ایتدی، ایران دولتنه‌ده غلبه ایتدی. کلدانیلرنڭ ایرانیلرنڭ رومانلرنڭ اسکی مدنیتلرینه بیشوك هم مرکز اولوب کلمش عراق قطعه‌سی اسلامنڭ علومنه فنوننه ادبیاتنه اجتهادینه‌ده بویوك بر مرکز اولدی.

اصحابنڭ تعلیماتیله روایتیله، تابعیلرنڭ اجتهادیله فقه اسلامنڭ بویوك بر شعبه‌سی عراق قطعه‌سنده‌ده تأسیس قیلندی، عاقبت، امام ابو حنیفه حضرتلرینڭ برکتلی بسمله‌سیله تدوین قیلندی.

حجاز مکتبیله عراق مکتبی آراسنده نظر اختلافی، فروعات اختلافی البته وار ایدی. لکن اساس جهتیله اصول اجتهاد جهتیله مکتبلر تمام متفق ایدی. هر برینڭ اجتهادینه هر خصوص‌ده قران کریم اساس ایدی، هر برینڭ بوتون همتی قران کریمنڭ نظمنه منحصر ایدی. نظم: ١) وضع، ٢) استعمال، ٣) دلالت، ٤) فهم اعتباریله متعدد قسملره تقسیم قیلنوب، عربیلك جهتیله هر بر قسمنڭ افاده‌سی مجتهدلرنڭ اجتهادلرینه اساس قیلنور ایدی.

سنت نبویه، قران کریم کبی، معتبر ایدی. سنتنڭ متنی قران کریمنڭ نظمی کبی اعتبار قیلنوب، نظم قران‌ده معتبر قسملرنڭ هر بری متن حدیث‌ده‌ده اعتبار قیلنور ایدی.

قران کریم آیت کریمه‌سیله شارع حکیم سنت نبویه‌سی آراسنده فرق یالگز سند جهتیله، روایت جهتیله ایدی. امتنڭ اڭ بویوکلری غایت بویوك مهارتله سنتنڭ سندلرینی انتقاد ایتدیلر؛ خالص نقدلری زیوفدن تمام تمییز ایتوب، سنت خزینه‌لرینه خالص آلتونلری تدوین ایتدیلر، شریعتنڭ اڭ بویوك منبعی تمام پاکلندی. درست، موضوع حدیث غایت کوب ایدی، لکن موضوعلرنڭ اڭ اکثری فتنه خبرلرینه، عمل فضیلتلرینه، اولگیلرنڭ قصه‌لرینه دائر اولوب، دینی اجتماعی سیاسی مسئله‌لره دائر حدیثلر آراسنده موضوع حدیثلر آز ایدی. حدیث امام‌لرینڭ بویوك همتلریله شریعت حکملرینه مذهب قوللرینه اساس اولابیله‌چك حدیثلر موضوع حدیثلردن تمام پاکلندی. شرعی اجتماعی مسئله‌لرنڭ برینه موضوع

یا ضعیف حدیث مذهبلرنك برنده سند قیلنمش اولور ایسه، دیگر مذهبلرنك بری دیگر مجتهدلرنك بری تدارك ایدر ایدی، شریعت سندیله ثابت اولمش حکم - اثبات قیلنوب، موضوع یا ضعیف حدیثنك افاده‌سی رد قیلنور ایدی.

صحابیلرنك تابعیلرنك مجتهدلرنك مذهب امامارینك اجتهادیله همتیله، فقه اسلام قران کریم آیت کریمه‌لرینه، شارع حکیم حضرتلرینك ثابت سنت نبویه‌لرینه بنا قیلنوب؛ روما قانونلرینك، تورات تلمود تعلیملرینك تأثیرلرندن تمام آزاد قالوب، موضوع روایتلرنك ضعیف حدیثلرنك اثرلرندن تمام پاك اولوب، ایکی عصر ایچنده شریعت اسلامیه تدوین قیلندی؛ انسانیت دنیاسنه معلوم شریعتلرنك قانونلرنك هر برندن هر جهتله اوستون چیقدی: عدالتلی ایدی، صنفلرنك برینه تعصبی یوق ایدی. دولتنك عمومی مصلحتلرینی افرادنك مصلحتلریله توفیق ایته‌بیلدی، دولت خاطرینه افرادنك حقوقلرینی مصلحتلرینی هیچ بر خصوص‌ده اهمال ایتمه‌دی. (روما قانونلری کبی.)

فقه مکتبلرینی جغرافیا اعتباریله تقسیم ایتدك، برینی حجازی، برینی عراقی دیدك. هر بری خالص ایدی، یات ملتلرنك قانونلرندن، اولگی امتلرنك شریعتلرندن استعاره یوق ایدی، تقلید اثری ده یوق ایدی دیدك؛ بویوك دعوامزنك آچیق دلیللرینی‌ده سویله‌دك. فقهنك مجمل بر تاریخچه‌سی‌ده یازلمش اولدی، اهمیتلی دعوامز بر حقیقت تاریخیه اولمق اوزره ثابت اولدی. مدنیت قانونلری، دینلرنك شریعتلری آراسنده شریعت اسلامیه مرکزی ده تعیین قیلنمش اولدی. یعنی: شریعت اسلامیه منشأ جهتیله‌ده فوق‌العاده ایدی، تدوین جهتیله ده خارق‌العاده اولدی، حقیقت فلسفیه‌سی جهتیله ایسه، اولگی هم شو کونگی حقوقلرنك قانونلرنك اولگی شریعتلرنك هر برندن اوستون چیقدی.

فقه مذهبلرینك حقیقتلرینی قیمتلرینی آچیق کوسترمك آرزوسیله، بوراده فقه اصوللرینی‌ده بیان ایته‌یم.

اصول جهتیله اساس جهتیله فقه مذهبلرنده اختلاف یوقدر.

۱) اك اولگی اصل - قران کریم، کتاب.

كتاب ـ شريعتڭ كليه‌سى، ملتڭ عمده‌سى حكمتڭ ينبوعى، رسالتڭ برهانى، عقلڭ نوريدر.

كتاب ـ معنى جهتيله ده نظم جهتيله ده معتبردر.

عربى اولمق صفتيله نظم ده دورت جهت واردر: ١) وضع جهتى، ٢) استعمال جهتى، ٣) دلالت جهتى، ٤) فهم جهتى.

قران كريم نظمى شو دورت جهت اعتباريله متعدد قسملره تقسيم قيلنوب، اصول فقه كتابلرنده حكملرى درجه‌لرى تفصيلاتيله بيان قيلتمشدر. بوڭا كوره، اصول فقهڭ بوتون مسئله‌لرى نظمڭ افاده‌سنه عربيتنه منحصر اولمشدر.

قران كريم آيت كريمه‌لرى قطعيدر، عقلڭ حكمنه خلقڭ مصلحتلرينه هروقت موافقدر، هر برى محكمدر، هيچ برى منسوخ توگلدر، هر برى آچيقدر، هيچ برنده تشابه يوقدر، هر برى عموميدر، هيچ برنده تخصيص يوقدر. آيت كريمه‌لرڭ هر برى معقولدر، يعنى انسانلرڭ هر برينه اميلرينه ده مفهومدر. مقلد فقيهلر احكام آيت كريمه‌لرينى بر نيچه اونلره حصر ايتمشلر ايسه ده، ادبى دينى اجتماعى سياسى علمى مسئله‌لره دليل اولابيله‌چك آيت كريمه‌لر جمله‌لر قران كريم‌ده محصور توگلدر.

٢) سنت ـ شريعتڭ قران كريم كبى معتبر بر اصليدر، اڭ كيڭ بر منبعيدر.

سنت ـ شارع حكيم حضرتلرينڭ سوزلرى اشلرى اقراريدر. اصحاب كرامڭ سنتلرى ده، شارع حكيم حضرتلرندن نقل اولمق صفتيله، معتبر اولور.

سنت قوليه ده متن جهتى واردر، سند جهتى واردر.

متنڭ معناسى درست اولماز ايسه، حديث سنت اولمق شرفندن محروم اولور: «اذا رأيت الحديث يباين المعقول او يخالف المنقول او يناقض الاصول فاعلم انه موضوع على الرسول.»

متنڭ معناسى درست اولور ايسه، سندڭ صحتى تفتيش قيلنور.

سندى صحيح اولور ايسه، سنت سنت نبويه اولوب، قران كريم كبى دليل اولور. سنت قران كريم كبى عربيدر، افاده‌سى قران كريمڭ افاده‌سى كبيدر.

شارع حکیم اوزینڭ سوزیله فعلیله اقراریله شریعتی بیان ایدر ایدی. امتڭ عالمی - شارع حکیمڭ وارثیدر. بوڭا کوره امتڭ عالمی ده شریعتی سوزیله فعلیله اقراریله بیان ایده بیلور.

بوڭا کوره، امتڭ عالمی قدوه اولور، حرکت رهبری اولور، ادب استقامت خصوصلرنده نمونه اولور. یعنی شویله اولمق لازمدر. عالم ده هم علم هم ادب هم استقامت البته شرطدر.

٣) اجماع - همه فقیهلرڭ اتفاقلرینه کوره قران کریم کبی سنت نبویه کبی دلیلدر. اجماع قطعی اولور، حکمی عمومی اولور، ابدی اولور.

بنم نظرمه کوره، اجماع البته معتبردر، لکن نظری مسئله‌لرده دلیل اولمق صفتیله توگلدر، بلکه عملی مسئله‌لرده تنفیذ قوتی اولمق جهتیله در. اجماع هیچ بر وقت هیچ بر خصوص ده برهان اولماز، حکمڭ قرارڭ حقلغنه حجت اولماز، بلکه قوتدر، حکمڭ نفوذینی ایجاب ایدر.

اجماع - قضا کبیدر، حکمڭ حقلغنه دلیل اولاماز ایسه ده، نفوذینی ایجاب ایدر. قضا - هر وقت جزئی اولور، اوزینڭ حادثه‌سنه محصور قالور. اما اجماع، مصلحتلره تابع اولمق جهتیله، قانون کبی عمومیت کسب ایدر؛ لکن زمانڭ مکانڭ اختلافنه کوره، هیچ بر وقت ابدیت کسب ایتمز.

اجماع - حل اهللرینڭ عقد اهللرینڭ اتفاقلریدر.

حل - مسئله‌لری بوتون جهتیله همه فروعاتیله محاکمه ایتمك. حل - علوم نوریله معارف ضیاسیله اولور.

عقد - بوتون فروعاتیله محاکمه قیلنوب، حل قیلنمش مسئله‌لرڭ حکملرڭ یا قبولنه یا ردینه قرار ویروب، قرارلری تنفیذ ایتمك. عقد - هر حال ده قوت، شوکت اعانه‌سیله اولور.

بوڭا کوره، اجماع برهان توگل، قوتدر. بوڭا کوره، بش اون فردڭ یاخود اقلیتڭ مخالفتی اجماعڭ اهمیتنه نفوذینه خلل ویرمز. بوڭا کوره، اجماع ده عصمتی شرط ایتمك حاجت اولماز. بوڭا کوره، اجماعڭ قرارنده ابدیت عمومیت لازم اولماز.

غایت مهم شو حقیقت فقیهلرک اهل کلامك کوزلرندن غائب اولمامش اولسه ایدی یارار ایدی. اجماعك فائده‌لرندن امت محروم قالماز ایدی. اولگی اجماعلرك قراریله امتك اللری آیاقلری باغلانماز ایدی، حجه‌لك مسئله‌لرنده او قدر بویوك اختلاف اصولیونك فکرینی ده یورماز ایدی.

٤) قیاس ـ «روزه»ده (١٢٦-١٧٩) صحیفه‌لرنده قیاس مسئله‌لرینی تمام تفصیلاتیله بیان ایتمش ایدم.

٥) مصلحت ـ احکام عادیه‌ده دلیل اولابیلور. حکمك مشروعیتنده خالص بر فائده قطعیه معلوم اولور ایسه، او حکم ـ مصلحت اقتضاسیله ـ ثابت اولور. سماوی مدنی قانونلرك بوتون اهمیتلری یالگز مصلحتلرینه کوره اولور.

مصلحت‌ده ایکی شرط واردر: ١) بری قطعیلك. قطعی اولماز ایسه، دلیل اولاماز. ٢) خالص اولمق یا خود راجح اولمق. یعنی مصلحت مفسده‌دن تمام پاك اولمق، یا خود مفسده‌سندن آرتق اولمق.

٦) استصحاب ـ اوّل‌ده حکمك ثبوتیله حال‌ده ثبوتنه، یا خود حال‌ده ثبوتیله استقبال‌ده ثابت اولاچغنه استدلال ایتمك.

٧) براءت اصلیه ـ حکمك ثبوتنه دلیل بولنماز ایسه، براءت عقلیه طبیعیه اقتضاسیله حکمك عدمی ثابت اولور.

٨) استحسان ـ اصول کلیه مقابلنده مصلحت جزئیه‌یی اعتبار ایتمك. مثلاً: «ال‌ده یوقماللری صاتمق باطلدر» کلیه‌سنه مخالف ایسه‌ده، سلم تجویز قیلندی، فقیرلرك حاللرینی تسهیل ایتمك مصلحتیله. استحسان مصلحتك بر نوعیدر. دیمك، شریعت اسلامیه‌ده مصلحت مطلقاً معتبردر، اصول کلیه‌لرك برینه مخالف اولسه‌ده اولماسه‌ده.

٩) سد ذریعه ـ مفسده مترتب اولابیلور ایسه، حکمی منع ایتمك.

سد ذریعه ـ شریعتك روحیدر، غایه‌سیدر، انتظامی محافظه وسیله‌سیدر. هیئت اجتماعیه انتظامنه خلل ویره بیله‌چك مفسده‌لرك هر بری البته ممنوع اولور. مصلحت حکمك مشروعلگنه، مفسده ممنوعلگنه البته دلیل قیلنه بیلور.

۱۰) عوائد ـ عادت سوزینک جمعیدر. خلقنک عادتلرینی شریعت اقرار ایدر. توارث طریقیله منقول، یاخود طبیعت اقتضاسیله ضرور یا مقبول عادتلر حکمنک ثبوتنه دلیل اولابیلور. اسلام بدوی عربلرنک باطل عادتلرینی منع ایتمش ایسه‌ده، گوزل عادتلرینی اقرار ایتدی. عادتلرنک درجه‌لری متفاوتدر عادتنک حکمی نه قدر نافذ ایسه، حکمنک مشروعلگی او قدر مطلوب اولور.

شو کتابنک (۱۶-۲۳) صحیفه‌لرنده بیان قیلنمش احکام وفاقیه عوائد بابنه داخلدر.

۱۱) استقراء، ۱۲) برهان اندراج، ۱۳) برهان تلازم، ۱٤) برهان تعاند ـ شو صونک دورت اصل کتب منطقیه‌ده بیان قیلنمش استقرا هم قیاسنک عینیدر.

شو اون دورت اصل دورت مذهب اماملری نظرنده احکام شرعیه دلیلی اولابیلور. اون دورت دلیلنک اولگی دورتی اصول کبی اعتبار قیلنوب، بقیه‌سی فروع کبی اعتبار قیلنمشدر.

شو کتابنک (۸ ـ ۱۲) صحیفه‌لرنده ـ اجتماعی سیاسی ادبی حکملرنک دلیللری حقنده نظرمی آچیق یازدم.

یگرمی اوچ سنه ایچنده شریعت اسلامیه شارع حکیمنک لسانیله تبلیغ قیلندی، صحابیلرنک تابعیلرنک اماملرنک اجتهادیله ایکی عصر ایچنده تدوین قیلندی. امتنک بوتون اجتهادی شارعنک نصوصلرینه سنتلرینه روایت هم عربیت دائره‌لرینه محصور قالوب، فقه اسلام صاف قالدی، اسکی مدنیتنک قانونلرندن اولگی دینلرنک شریعتلرندن استعاره یوللری تمام باغلی ایدی. لکن اجتهاد روحی غایت قوتلی ایدی، استنباط عقلی تمام حریتلی ایدی. معصوم امت گوزل هم تمام صاف فقه تدوین ایتدی. مقتدر اماملرنک قلمیله غایت گوزل تمام جامع کتابلر تألیف قیلندی. گوزل ایدی، ینه گوزل اولاچق ایدی.

لکن مهلک هم دهشتلی بلیه اولمق‌اوزره، اجتهاد قاپولری تمام قاپاندی، اسلام فکرینه قوتلی هم اوزون سکته عارض اولدی. روح اویودی، فکر سوندی؛ فقیهلک روایت حفظ ایتمکدن، متون یازمقدن، متونلره شرح هم

حاشیه باغلامقدن، فتاوی آرامقدن عبارت اولوب قالدی. خلقیله برابر شریعت اسلامیه ایندی، مدنیت دنیاسنده انسانیت کوزنده اعتباری قالمادی.

شو کتابك ٥ - ٦ - (١٦-١٠) صحیفه‌لرنده اجتهاد مسئله‌سنه نظرمی آچیق یازدم، یالگز اجتهاد شرفی توگل، بلکه تشریع اقتداری ده شارعلك اقتداری ده امت اسلامیه‌ده البته واردر، دیدم. بویوك دعوامی قطعی برهانیله‌ده اثبات ایتدم.

بن تقدیس لسانیله اعتراف ایدرم، عربیات کبی فقه کبی حدیث کبی علوم اسلامیه‌یی تدوین خصوصلرنده سلف کرامك خدمتلری همتلری غایت بویوك ایدی. یر یوزنده هیچ بر ملت‌ده هیچ بر امت‌ده او قدر برکتلی سرعتلی تمدن اثرینی تاریخ کوزی کورمه‌مشدر. ادب اهللرینك حدیث امامله‌رینك فقه مجتهدلرینك او قدر خارق‌العاده حفظلری تألیفلری بزم سلفك شرفنه مخصوص بر امتیازدر.

سلف همتیله فقه اسلام تدوین قیلندی، فقه مکتبلرینك فقه مذهبلرینك هر بری گوزل ایدی. اجتهاد قاپولری فقیهلرك هر برینه آچیق ایدی، فتوی کرسیلری مجتهدلرك هر برینه تقدیم قیلنور ایدی. فکر حر ایدی، لسان حر ایدی، اهلیتنه کوره هر بر انسان اوزینك حقوقنه حرمتنه نائل اولور ایدی. انسانلرك نظرلری مختلفدر، فهم درجه‌لری‌ده متفاوتدر. بوڭا کوره، اختلاف چیقدی، فقه مذهبلری مختلف اولدی، اختلاف البته طبیعی ایدی، ضرری یوق ایدی، بلکه مطلوب ایدی.

لکن اجتهاد اختیاریله، تشریع اقتداری آراسنده‌گی غایت مهم فرق اعتبار قیلنمادی. بوڭا کوره، شریعت اسلامیه‌ده بویوك بر آنارشی، اسلام دولتلرنده اسلام عائله‌لرنده بویوك بر انتظامسزلق قرار ایتدی؛ فائده ویره بیله‌چك مذهب اختلافلری، بوڭا کوره، عاقبت، ضرر اولدی.

درست، اهل آدملرك هر برینه اجتهاد حقی اجتهاد اختیاری تسلیم قیلنمق البته تیوشدر. لکن تشریع حقی، یعنی اجتماعی سیاسی مدنی مسئله‌لرده دستور اولاچق قانون وضع ایتمك حقی یالگز اجماع اهلنه هیئت اجماعیه اقتدارینه تخصیص قیلنمق لازم ایدی.

اولگی عصردە صحابیلرڭ تابعیلرڭ بویوكلری مجتهد ایسەلردە، حادثەلرڭ جوابلری شوری قراریله ویرلور ایدی؛ تنفیذ خصوصلرندە انفراد یوق ایدی، تنفیذ بر هیئتڭ بر جماعتڭ حقی ایدی. شریعت اسلامیەدە اجماعڭ بوتون اهمیتی‌دە شو ایدی، اجماع - حكمڭ دلیلی توگل، بلكە تنفیذ قوەسی ایدی. اجتهاد - البتە مجتهدڭ علمیلە اولور، لكن قانون اولمق، عمل دستوری اولمق جماعتڭ قراریلە قوتیلە اولور. «ید الله مع الجماعە.»

فقیە مجتهد سلفلرڭ غایت بویوك خدمتلرینی بن تقدیس ایدرم، احترام ایدرم. لكن نە قدر بویوك ایسەدە، یالگز بر مجتهدڭ نظری اجتهادی شریعت اولاماز، یعنی اجتماعی مدنی سیاسی مسئلەلردە قانون اولاماز، عمل دستوری اولاماز.

مذهبلرڭ هر بری بلكە روایتلرڭ هر بری شو كونە قدر اسلامیت دنیاسندە بر شریعت كبی اعتبار قیلنوب، شریعت اسلامیەدە آنارشیلق دوام ایتدی؛ هر بر مسئلەدە جوابلرڭ اختلافنە كورە، هیچ بر مسئلەدە شریعت اسلامیە حكمی قوتلی توگل ایدی. شو آنارشیلق بلیەسندن قوتولمق آرزوسیلە مذهبلرڭ برینە تقلید ضرور اولدی، اسلام مملكتلری دورت بش مذهبڭ برینە باغلانوب قالدی، یعنی دوا - خستەلكدن زیادە مهلك ایدی، قران كریم مذهب قوتیلە نسخ قیلندی، اهل اسلامڭ وجودی‌دە فكری‌دە اویودی.

فقە مذهبلرینی یالگز شو جهتلە انتقاد ایدرم. لكن انتقادم مذهبلرڭ اوزلرینە توگل، بلكە امتڭ عملنە امتڭ استفادەسنە عائد‌در. مذهبلرڭ هر برینی امت شریعت اولمق اوزرە قبول ایتدی، هر بریلە عمل ایتدی، بوڭا كورە اجتماعی سیاسی حكملرڭ هر برندە هر وقت اختلاف دوام ایتوب، شریعت اسلامیەدە قرارسزلق اورونلاشدی.

مذهبلرڭ هر بری، دیەلم، تمام گوزلدر. لكن هر بری عمل دستوری اولاماز. عمل دستوری اولابیلمك ایچون، مذهبلرڭ برینی، یاخود، مسئلەسنە كورە جوابلرڭ برینی اجماع قراریلە انتخاب ایتمك لازم‌در.

اجتهاد ـ اهل آدملرك هر برینك حقیدر، بلكه وظیفه‌سیدر. لكن تشریع اقتداری، یعنی، عمل دستوری اولابیله‌چك قانونلری وضع ایتمك اقتداری ـ مخصوص بر جماعت النه بر هیئت اجتماعیه معرفتنه تخصیص قیلنمق لازمدر.

اهل آدملره اجتهاد حقی تسلیم قیلنور ایسه، تشریع اقتداری هیئت اجماعیه معرفتنه خاص اولور ایسه، هر بر خصوص ده مقدس شریعتك آچیق جوابی زمانك حالك خلقك حاجتنه كوره حاضر اولور، نظرلرك اختلافی‌ده بركت اولوب، شریعتك قرارسزلغنه سبب اولماز، مدنیتك ترقیاتیله برابر فقه اسلام همان همان تكمیل قیلنور، تكامل یولنده دوام ایدر.

اسلامك بوتون تعلیملرینی مقدس شریعتك همه اساسلرینی شو كتابك طار صحیفه‌لرنده ایجاز لسانیله اجمال ایتدم، آچیق یازدم. شریعت اسلامیه حقیقتی، اصوللری منبعلری قران كریمك مطلبلری، سنت نبویه بیانلری، فقه تاریخی، فقیهلر نظرنده فقه اصوللری، اولگی عصرده اسلامیت درجه‌سی حقانیت لسانیله یازلدی.

كتابك (۱۶ ـ ۲۳) صحیفه‌لرنده سماوی شریعتلرك حكملرینی تقسیم ایتدم؛ (۱۱ ـ ۱۶) صحیفه‌لرده تشریع وظیفه‌لرینه امتك اقتدارینی برهانیله اثبات ایتدم. فقهك اصوللری حكملرك دلیللری منبعلری خصوصنده نظرمی‌ده حریتله یازدم. (۶۳ ـ ۶۷) صحیفه‌لرده بیان قیلنمش اصول اوستنه تاریخ شهادتی، حیات تجربه‌سی، عقلك دلالتی، اجتماع حاجتی ده اصول اولمق اوزره معتبردر دیدم.

قران كریم آیت كریمه‌لرینی، شارع حكیم حضرتلرینك بوتون سنت نبویه‌لرینی، صحابیلرك تابعیلرك مجتهدلرك همه اجتهادلرینی اولگی ملتلرك قانونلرینی اولگی دینلرك همه شریعتلرینی، شو كونگی مدنیتك بوتون حقوقلرینی علوم اجتماعیه‌لرینی تمامیله احاطه ایتوب، حیاتك تجربه‌سیله تاریخك شهادتیله عقلك دلالتیله زمانك طلبیله ده استفاده ایده طورور ایسه‌ك، اسلامك قران كریمك شریعت اجتماعیه‌سی بوتون قوتیله بوتون كمالیله مدنیت دنیاسنده ظاهر اولوب، مقبول اولور ایدی؛

مدنيت حقوقلرى آراسنده شريعت اسلاميه عدالتيله احاطه‌سيله امتياز كسب ايدر ايدى.

بوتون اهل اسلام عقيده‌سنده قران كريم عموميدر، ابديدر، شريعت اسلاميه معجزدر، مثلى بولنماز؛ انسانلرڭ همه حاجتلرينه الڭ بويوك ايده‌آللرينه اسلاميت وفا ايدر. لكن، انصاف لسانيله اعتراف ايده‌يك، كتب فقهيه ده‌گى شريعت اسلاميه عمومى اولاماز، ابدى اولاماز، معجز اولاماز، همه انسانلرڭ همه حاجتلرينه وفا ايتمز. عظمتلى استقبالمزه املمز وار ايسه، شو حقيقتى شو كون اعتراف ايده‌يك.

بوتون اهل اسلامڭ عقيده‌سنه مناسب معجز بر شريعت اهل اسلام النده بولنمق البته لازمدر. شو كونگى مدنيت حقوقلرى آراسنده هر جهتله ممتاز فقه اسلام تدوين ايتمك ملتڭ ذمه‌سنه معرفتنه يوكله‌نمش بويوك امانتدر، مهم وظيفه‌در. بوتون كماليله بوتون جماليله قران كريمى انسانيت كوزينه مدنيت دنياسنه كوسترمك قران كريم حرمتى شارع حكيم حقى حضورنده امتڭ بويوك بر وظيفه‌سيدر.

شو بويوك وظيفه، هر نه قدر آغر ايسه‌ده، اسبابڭ حاضرلگنه ملتڭ همتنه ايماننه كوره، آسان بر وظيفه‌در: مدنيت دنياسنده علوم حرملرينڭ هر برى تمام آچيقدر، ملت بالالرى او حرملرڭ هر برندن هر وقت استفاده ايده‌بيلور؛ قران كريم علوملرى سلف قلميله غايت گوزل حاضرلنوب، بزه قالمشدر؛ شارع حضرتلرينڭ همه سنت نبويه‌لرى مجتهدلرڭ بوتون اجتهادلريله برابر آثار اسلاميه‌ده تماميله صاقلانمشدر.

شو قدر بويوك حاضرلك شو كون اسلاميت النده البته واردر.

اهل اسلامڭ هر برينه فكر حريتى تأمين قيلنوب، اهل آدملرڭ هر برينه اجتهاد حقى تسليم قيلنور ايسه، شو حاضرلك بركه‌سنده فقه اسلام كمالنه واصل اولابيلور؛ مدنيتڭ بوتون حاجتلرينه شو تقديرده شريعت اسلاميه تمام وفا ايده‌بيلور. حريت بركه‌سيله اجتهاد رحمتيله حاصل اولابيله‌چك اختلافلر اجماع قوتيله شورا قراريله انتخاب قيلنوب، قانون اسلام يعنى حقوق مجله‌سى عدليه مجله‌سى تدوين قيلنور ايسه، مذهب

Из фондов Российской Национальной библиотеки

اختلافنه مترتب اولاچق حرج قالماز . اسلام قانونی اڭ کیڭ اڭ منتظم قانون اجتماعی اولور .

استقبالمزی عزتمزی مدنیت‌ده اسلامیت‌ده، اسلامیتی‌ده قران کریم‌ده سنت نبویه‌ده اولگی عصرلرڭ اثرلرنده آرامق تیوشدر .

سعادت عصری، ابوبکر عمر عصری اهل اسلامڭ غایه‌سیدر، ایده‌آلیدر .

او مبارك عصرڭ کامل حریتی، اقتصاد سیاست خصوصلرنده تام عدالتی، هر خصوص‌ده غایت صاف امانتی ـ البته اسلامیتڭ‌ده بلکه بوتون انسانیتڭ‌ده ایده‌آلیدر .

هجر گوشه‌لرینه شو کون تمام طاشلانمش قران کریم سنت نبویه مدرسه‌لرمزده کلیه‌لرمزده درسلرڭ اساسی قیلنور ایسه، شروح حواشی فتاوی خرابه‌لرنده دفن قیلنمش شریعت اسلامیه قوتلی روحیله عدالتلی حکمیله یر یوزینه چیقار ایسه، اهل اسلامڭ فکری عقلی تقلید قیودلرندن حریت قوتیله آزاد قیلنور ایسه، اهل آدملرڭ هر برینه اجتهاد حقی تسلیم قیلنوب، تشریع اقتداری بر هیئت اجماعیه معرفتنه خاص اولور ایسه، شو تقدیرده

شریعت اسلامیه مدنیت قانونلری حقوقلری آراسنده امتیاز کسب ایدر، عدالتیله‌ده، حقلغیله‌ده، وفاسیله‌ده قانونلرڭ هر برندن البته اوستون اولور .

شو علویتلی مقصد یولنده سعی ایتمك اهل اسلامڭ شو کونگی وظیفه‌سیدر .

Инв. В 27112

Из фондов Российской национальной библиотеки

Азерб.
3-6285

بر روبل ایللی تین.

اعلان

۱) حقوق اساسیه- روسیه قونستیتوتسیه‌سی — ۶۰ تین.

۱۲٤ ستاتیه.

۲) اصلاحات اساسلری — ۳۵۰ تین.

روسیه مسلمانلرینڭ سیاسی اجتماعی
حرکتلرینه عائد.

۳) زکات — ۱۵۰ تین.

فائض معامله‌لری، ربا مسئله‌لری اسلام
بانقلری حقنده.

مؤلفڭ آدره‌سی :

ПЕТРОГРАДЪ, Серпуховская ул., д. 5, кв. 16.

Муса Бигѣеву.

Из фондов Российской национальной библиотеки

Азерб.
3-6285

Бигиев, Муса

Шәригать эсас лары (Шәригать нигезләре)

[Основы шариата] — Петроград, 1917.

Из фондов Российской национальной библиотеки